

MEDENİ AYETLERDE HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ BAĞLAMINDA TOPLUMSAL İNŞA *

Bilal DELİSER **

Özet

Bu makalede, medenî ayetler çerçevesinde Hz. Peygamber'in, vahyi ve vahyin temel ilkelerini, hayatın tüm alanlarında nasıl örneklendirdiği, genel tasniflerle ele alınarak işlenmiştir. Bu şekilde, konu epistemik açıdan temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu temel, Hz. Peygamber'in, yaşadığı toplumda, vakiya bütün boyutlarıyla teslim olmadan, vahyin doğrultusunda ortaya koyduğu vakiya aşan somut örnekliklerdir. Tüm itikadî amelî, ahlakî, siyasi ve sosyal erdemleri içeren bu örneklikler, insanlık ufkunda kaybolmayacak şekilde, O'nun şahsında somutlaşmıştır. Bu anlamda, Kur'an'ın gerçekleştirdiği inkılap, tamamen Peygamber'in ve yakın çevresinin örnekliliği üzerinden olmuştur denilebilir. Çalışmanın başlığında geçen "inşa" kelimesi var olmayı oluşturma anlamında değil, imar ve islah etme, her alanda, insanı fitratıyla buluşturma anlamında kullanılmıştır.

Yöntem olarak, medenî surelerde, somut örneklik oluşturan ayetler tespit edilip, bazı başlıklar altında tasnif edilmiştir. Ayet veya ayet gruplarıyla ilgili, kapsamlılığı giderecek kadar bilgi verilmiş, fazla detaya girilmemiştir. Böylece, Kur'an'ı, İslam'ı ve geleneği anlamada, yorumlamaya esas olabilecek bir yaklaşım ve kalkış noktası bulabilmenin imkanları araştırılmıştır. Çalışmamızın, Kur'an'ın teşriî tarihini açıklama amacını taşımadığı, göz önünde bulundurulmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Toplumsal inşa, Kur'an, Hz. Peygamber, anlama.

Social Construction in the Context of Being a Model of Hazrat Prophet in the Verses Descended in Madina

Abstract

In this study it was processed that the Hazrat Prophet's revelation and the revelation's main principles, how they are set an example in all area of the life by discussing with general classification. Thus, the subject tried to be based in terms of epistemic perspective. This foundation, in the society where Hazrat Prophet lived, without granting to the case with all dimensions, is concrete models crossing the case revealing direction of revelation. These models consisting of believes about conviction, practical, moral, political and social virtues concretized himself in a position without disappearing in the horizon of humanity. In this sense, the revolution, which Quran fulfilled, can be said that entirely happened through his close relatives. The word of construction which was mentioned in the title of the study was not used in the mean of construc-

* Bu makale ilk olarak, 17-18-19 Mayıs 2013 tarihleri arasında, Kahramanmaraş Belediye Başkanlığı ve Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Rektörlüğü'nün ortaklaşa düzenlediği "Kur'an Nüzulünün Medine Dönemi" (X. Tefsir Akademisyenleri Buluşması) Sempozyumunda tebliğ olarak sunulmuştur.

** Yrd. Doç. Dr. Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fak. Tefsir Anabilim Dalı, bdeliser@gumushane.edu.tr

tion of the absent, but it was used in the mean of development and reform, meeting some on ewith his creation in all areas.

As method, verses consisting of concrete models were determined in the verses descended in Madina and classifcated under some titles. About verses and groups of verses was given information just fore liminating obllqueness, it was not detailed. Int his way, it was searched finding possibilities of an approach to be foundation for interpreting and a rising point. Our study has not an aim of explaining the history of spreading Quran must be taken into consideration.

Key Words: Social Constraction, Koran, Hz. Prophet, comprehension.

GİRİŞ

Kur'an-ı Kerim, indirilmeye başlandığı zamandan kıyamete kadar, insanoğluna her yönden rehberlik ettiği gibi, tarihin bir döneminde de toplumun hemen hemen bütün problemleriyle ve faaliyetleriyle ilgilenmiş olan Allah'ın kelamıdır. Bu kelam, o devrin, dinî, ahlâkî, siyasî, iktisadî, sosyal vs. şartlarını dikkate alarak¹ 23 yıl boyunca tedricen indirilmiştir. Kur'an parça parça indirilirken, indiği toplumun istek ve ihtiyaçlarına da cevap vermiştir. Böylece bir yandan tarihi dikkate alırken, diğer yandan da tarihin bütün şartlarına ve şartlandırılmışlıklarına teslim olmadan, Hz. Peygamberin örnekliği üzerinden, tarihe yön verme gibi bir rolü de üstlenmiştir. Kur'an, Müslümanlar için inanç konusu olan ve ilâhî bir kaynaktan gelmiş bulunan kutsal bir kitaptır. "Levh-i Mahfuz"² gibi değişmez, ezeli mutlak bir kaynaktan alınan vahiy mesajı, iki kapak arasında derlenerek yazılı bir metin halini almıştır. Kur'an'ın "Levh-i Mahfuz" gibi ezeli ve değişmez yazılı bir kaynağa atıfta bulunması³ ve daha sonraları derlenerek iki kapak arasına alınması, İslâm bilginlerinin Kur'an tasavvurlarını doğrudan etkilemiştir. Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamberin kalbine indirilmiştir ve kalbi olanlar için, şifadır, rahmettir. ⁴ Allah katından inmiştir. "Kitab-ı Mekkûn ⁵ Ümmü'l-Kitap ⁶ Levh-i Mahfûz ⁷ İmam-ı Mübin ⁸ gibi ifadeler Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın ilmi ezelisinden kaynaklandığına işaret etmektedir.⁹ Geleneksel ve klasik olan Kur'an tanımı şöyledir: Kur'ân, "Peygamber'e (s.a.v) indirilen, Mushaflarda yazılı bulunan, kalplerde korunan, (muhafaza edilen), tevatürle nakledilen ve okunuşuyla (tilâvet) ibadet edilen mu'ciz kelamdır." Bu tasavvurun, İslâm Medeniyetinin metin merkezli bir anlama faaliyeti yürütmesinde etkili olduğu söylenebilir. Ancak, Kur'an-ı Kerim'e metin kriterleri uygulamayı yöntem olarak

¹ Halis Albayrak, *Tefsir Usûlü, Yöntem-Ana Konular-İlkeler-Teklifler*, Şule Yay, İstanbul 1988, s.35.

² 85/Burûc 22.

³ Osman Bilen, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneitik*, Kitabiyat, Ankara 2002, s.8.

⁴ 2/ Bakara,97; 81/ Tekvir,19-20-21

⁵ 56/Vakıa, 78,

⁶ 43/Zuhruf, 4

⁷ 85/Buruç, 21-22

⁸ 36/ Yasin, 12

⁹ Müsteşriklerin çoğunluğunun aksine müsteşrik Montgomery Watt Kur'an-ın Hz. Peygamberin sözü olduğuna inanmaz. Bkz. W.M.Watt, *Kur'an-a Giriş*, Çev.Süleyman Kalkan Ankara Okulu Yay., Ankara 1998.s.12

benimsemek ayrı şey, Kur'an'ın metinden/hattan/yazıdan ibaret olduğunu söylemek ayrı şeydir. Geleneksel yöntem biliminde Kur'an dili üzerine çalışmalar mevcuttur. Kur'an'ın sırf lafızdan ibaret olduğu iddia edilemeyeceği gibi, Kur'an'ın sırf manadan ibaret olduğu da söylenemez. Kur'an, lafızıyla ve manasıyla Kur'an'dır. Kur'an, kendisinin bir şair,¹⁰ kâhin¹¹ ve şeytan¹² sözü olmadığını, Allah kelamı¹³ olduğunu ısrarla vurgulamaktadır. Kur'an kendisinin doğrudan ilâhî bir kelam¹⁴ olarak okunmasını ve buna bağlı olarak da yorumlanmasını istemektedir. Tarihin belli bir döneminde inen Kur'an vahyinin vakıa ile ilişkisinden bahsederken, Kur'an'ın kendisine indiği Hz. Peygamberin somut örneklıklarinin gerçekleştiği vakıa karşısındaki tutumundan söz etmemek eksik bir yaklaşım olacağından, kısaca, Peygamber vakıa ilişkisine değinmek istiyoruz.

PEYGAMBER VAKIA İLİŞKİSİ

Kur'an-ı Kerim, indiği toplum için bir durum tespiti yapmış ve reel olana/vakıaya cahiliye¹⁵ adını vermiştir. Kur'an-ı Kerim indiği ve cahiliye adını verdiği bu toplumu nasıl dönüştürmüştür? Bu soruya doğru cevap vermek, Hz. Peygamberin yaşadığı toplumda neler yaptığı ve hareket tarzı ile ilgilidir. Çünkü, cahiliye döneminde gerçekleştirilen şey, inen Kur'an ayetlerinden daha çok, Hz. Peygamberin örneklîği üzerinden gerçekleştiriliyordu. Bu nedenle Hz. Peygamberin davranış biçimini ve örneklîğini bir kenara koyarak veya paranteze alarak, bunu tarihin eline vermek, Kur'an-ı Kerim'in peygamberin örneklîği ile tarihe müdahale ve tarihi belli ölçülerde kontrol etme talebine karşı, tam tersine O'nu tarihin kontrolüne verme anlamına gelmektedir.¹⁶

Kur'an-ı Kerim'in vakıaya cevap vermesi vakıanın bu cevabı zorunlu kılması anlamına gelmediği gibi, cevapların mutlaka beklentilere uygun olacağı anlamına da gelmez. İnsanların istek ve beklentilerinin vahyi belirlediği iddiası, aynı zamanda vahyin anlam ve içeriğinin insanlarla ve kültürlerle sınırlandırılması anlamına gelebilecektir.¹⁷ Hâlbuki tarih, olaylar, insanlar ve kültürler vahye anlam katmazlar, vahyin anlamlarının zuhuru için sadece vasıta oluştururlar.¹⁸

İnsan zihni fazla çaba gerektirmeyen hazır, verili, reel durumları onaylamaya daha yatkındır. İnsanlar, yılların vermiş olduğu davranış biçimleri ve düşünce kalıplarıyla yaşamaya alışkındır. Fakat dünyayı doğru anlamak için, dünyayı hareket ettiren ve idare ettiren fikirlerin menşei ve mânâsını bilmek de elzemdir. Çeşitli

¹⁰ 69/Hâkka 40-41.

¹¹ 69/Hâkka 42.

¹² 81/Tekvîr 25.

¹³ 2/Bakara 75; 9/Tevbe 6; 48/Fetih 15.

¹⁴ Bkz. TDİA,,Kelam mad. XXV/194

¹⁵ Burada cahiliye kavramı ile, İslam öncesi insan şerefine yakışmayan tüm inanç, tutum ve davranışlar kastedilmektedir.

¹⁶ Geniş Bilgi için bkz. Mehmet Paçacı "Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem" İslamiyat, C4, sayı 4, Ekim-Aralık 2001. s.91-110

¹⁷ Mehmet Bayraktar, İslamiyat, "Kur'an Vahyi ve Tarih" sayısı C.7. Sayı1, Ocak – Mart 2004, s.126

¹⁸ Bayraktar, İslamiyat, aynı yer.

aşıkârlıklar ve sözde umumi olarak kabul edilen anlayışlar, bu husustaki araştırmalar için en büyük tehlikedir. Mesela, Güneş, arz etrafında dönmüyor, bunun tersi apaçık görünüyor olduğu halde.¹⁹ Bu nedenle Kur'an-ı Kerim, pek çok yerde bildirilen hakikatlerin, sözde apaçıklığın ve beklentilerin aksine olduğu için, kafirlerin, zalimlerin, küfürlerini ve zulümlerini artırmaya sebep olduğundan bahseder.²⁰ Allah, Peygamberini çoğunluğa uymaması konusunda uyarır.²¹ Sürekli müşriklerin kafirlerin, arzu, istek, tutum ve davranışlarına uymamasını emreder.²²

Peygamberler, peygamberlik görevleri esnasında hiçbir vakıa mantığına²³ müracaat etmemişlerdir. Bilakis vakıaların mantığını aşarak hüküm yürütmüşlerdir. Bunun içindir ki peygamberler, tarihî olayların akli tefsirini yapmak suretiyle, mantıkî tarzda düşünen çağdaşlarından ayrılmaktadır.²⁴ Peygamberler bu yönüyle tarihe yön veren güçleri kontrol eden ve yeni gayeler dünyası kuran insanlardır.²⁵ Bu bağlamda, İkbâl, velî ile peygamberi karşılaştırırken şunları söyler: "Velinin 'tevhid' yolunda elde ettiği huzur son hedeftir. Hâlbuki peygamberde 'tevhid' insanın dünyasını tamamen değiştirecek şekilde ayarlanmıştır ve dünyayı sarsacak psikolojik güçler uyandırır.²⁶ Bir nebi, hareketlerin ve görüntülerin kaynağını görür, sonra bu görüntüleri selb-i nazarla ikiye ayırarak Rahmaniyeti yaymak ve Rahmaniye aykırılığını yasaklamak kararlılığındadır.²⁷

Peygamber, 'tevhid' gereği kendini tahdid eden sınırları zorlamaya eğilimlidir ve ortak hayat kuvvetlerine yeniden yön veya şekil vermek için fırsat aramaktadır. Hayatın fânî ve geçici merkezi, peygamberin kişiliğinde var olan sonsuz derinliklere gömülür ve sonra yeniden taze bir güçle fıskırır. Hayatın eski gidışatını yok etmeye yönelir ve yeni yönler tayin eder. Getirdiği vahiy sayesinde, hayatın evrensel malı olan vahiy ile insanın fıtratına yönelir ve ona fıtratını hatırlatır.²⁸

Vahyin müdahalesi, var olan ve Hz. Adem'e insanlık ufkunda beliren vahiy sürecinden itibaren kalan/mevcut erdemlere karşı çıkmak değildir. Fıtratı oluşturan dengeleri kurmaktır.²⁹ Çünkü "insan" için indiğini sürekli vurgulayan Kur'an-ı Kerim, insanın bütün fıtrî kabiliyetleriyle örtüşür.³⁰ Bunun için önce fiilî durumun

¹⁹ Ali İzzetbegoviç, *Doğu ve Batı Arasında İslam*, çev. Salih Şaban, Nehir Yay.İst.1993.s.18

²⁰ Nuh, 71/24, 28

²¹ Enâm, 6/116

²² Casiye, 45/18, En'am 6/116

²³ Burada vakıa mantığı, o güm yürürlükte olan ve insan fıtratıyla uyuşmayan belli bir ahlak ve zihniyet tarzına işaret etmektedir. Allah o günkü vakıa mantığının karşısına tevhidî koymaktadır.

²⁴ Malik Bin Nebi, *Kur'an-ı Kerim Mucizesi*, Çev.Ergun Göze, Türkiye Diyanet Vakfı Yay. Ank. 1991, s.178

²⁵ Muhammed İkbâl, *İslamda Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, Çev. N. Ahmet Nasır, Bir. Yay. İst. tsız. s.171

²⁶ İkbâl, *age*, s.172

²⁷ Şehbenderzade Ahmed Hilmi, *İslam Tarihi*, Ötüken Yay. İst. 2006, I,161.

²⁸ İkbâl, *age*, s.173

²⁹ Mehmet Erdoğan, *"Kur'an Vahyinin Nüzul Dönemi Olgusallığıyla İlişkisinin Fıkhi Yorumu"*, İslamiyat, C.7. sayı 1, Ocak-Mart, 2004 s.68

³⁰ Ahmet Nedim Serinsu, *Kimi Örnek Almalı? Şule yay. İst. 2003, s.11;İlgili ayetler için bkz. Bakara, 2/2, 97, 185, Âl-i İmran, 3/138; Maide, 5/46; En'am, 6/157; Yûnus, 10/57; Nahl, 16/89*

tesbit edilmesi gerekir. Hangi zihniyetle insanlar bir dünya görüşü inşa etmişlerdir. Bu tespit edildikten sonra, İslam'ın istediği tutum davranış ve zihniyet inkılabından söz edilebilir. Kur'an vakıa mantığının/fiili durumun, cahiliye tarzında işlediğini tespit etmesine rağmen, Cahiliye'de yaşayan insanların erdem namına tutundukları birçok şeye müdahale etmemiştir. Cahiliye döneminde; dürüstlük, cömertlik, ahde vefa, şecaat, misafirperverlik ve komşuya iyi davranma,³¹ erdem namuna bulunan davranışlardan bazılarıdır. Şah Veliyullah ed-Dihlevî, Hucetullahi'l-Bâliğa adlı eserinde, bu erdemlerin uzun bir listesini vermiştir.³² Çünkü, Kur'an ve Hz. Peygamber erdemden yanadır. Hz. Peygamber, "Cahiliye'deki hayırlınız İslam'da da hayırlı olanınızdır"³³ buyurarak bu duruma işaret etmiştir. Ancak çoğunlukla fiilî durumun yanılıcı olabileceği, Kur'an'ın göz ardı etmediği bir gerçektir. Kur'an, fiilî durumu onaylamaktan çok, bu duruma çözüm önerileri sunmaktadır. Kur'an, Hz. Peygamber'i vakıa mantığına teslim olmaması için sürekli uyarmaktadır. Pisliğin/küfrün/şirkin çokluğu insanları cezbetse bile hiçbir zaman temizlikle/İslam'la/İslam'ın güzelliği ile bir olamayacağını hatırlatmaktadır.³⁴ Her çok ve yaygın olan şey iyi ve güzel anlamına gelmeyebilir. Çoğu zaman fiilî durum görüldüğünün aksine yanılıcı olabilir. Bu nedenle Allah, Abese suresinde Peygamberini uyarırken, aynı zamanda Peygamberine, yürürlükte olan davranış kalıplarıyla bir hedefe varılamayacağını da hatırlatmış olmaktadır.³⁵

Aynı şekilde, Hz. Peygamber, 'Bedir' harbi için ashabıyla istişare ettiğinde, as-haptan bazıları, böylesine büyük bir ordu ile muharebe edecek şekilde hazırlık yapılmadığını ileri sürerek, Peygamber'i savaşmaktan vazgeçirmeye çalıştılar. Hâlin hakikati de böyle idi. Galibiyetin görünür sebeplerinden hiçbiri, Allah Resûlü tarafından değil, bilakis tamamen Kureyş tarafında idi. Fakat, Kureyş ordusunun önünden kaçmanın ve Medine'ye o şekilde dönmenin, İslam ve Müslümanlar için ne derece tehlikeli olacağını bazı sahabeler kestiremediler. Allah'ın Resûlü, olayı yüzeysel değerlendiren sahabelerin görüşlerinden dolayı kırılmıştır.³⁶ Benzer durum Hendek Savaşı'nda da yaşanmıştır. Hendek kazma esnasında Resûlullah, müminleri ilerde elde edecekleri fetih ve zaferle müjdelerken, münafıklar mevcut durumun zorluklarına ve imkansızlıklarına atıfta bulunarak, Hz. Peygamber'in sözleriyle alay etmişlerdir.³⁷

Mücadele Süresi'nin birinci ayetinde geçen zihar olayında Hz. Peygamber, mevcut fiilî duruma atıfta cevap vermiş, ilahî müdahale ondan sonra gelmiştir.³⁸

³¹ Bkz. Müsned, III, 425

³² Şah Veliyullah Dihlevî, *Hucetullâhi'l-Bâliğa Çev.* Mehmet Erdoğan, İz Yay. İst.1994, I/457-467

³³ Buhari, *Enbiya*, 8,14, 19; Müslim, *Fezail*, 168.

³⁴ Maide, 5/100

³⁵ Abese, 80/1-11

³⁶ Şehbenderzade, *age*, I,179

³⁷ *Ahzap*, 33/12; Münafıklar: "Biz canımızı kurtarmak için hendeklere sığınıyoruz, o ise, bize Fars ve Rum ülkesinin köşkerlerini va'd ediyor, buraların fethi olunacağını söyleyip boş vaatlerde bulunuyor..." Şeklinde sözler sarf etmişlerdir. Hendek kazma esnasında Hz. Peygamberin müjdeleri ve münafıkların sözleriyle ilgili geniş bilgi için bkz.M. Asum Koksâl, *İslam Tarihi*, Şamil Yay.İst. t.siz, XII, 219-223

³⁸ Geniş Bilgi için bkz. M.Erdoğan, *İslamiyat*, *agm*.s.70. Bu konu makalenin ilgili bölümünde açıklanmıştır.

Buradan da anlıyoruz ki, Kur'an-ı Kerim Hz. Peygamber'in şahsında hayata yeni bir bakış kazandırmaktadır. Hz. Peygamber, kendisine Allah'tan gelen Kur'an'ı insanlara iletirken, O'nun bireysel ve toplumsal yaşantıya nasıl dönüştürüleceğini de somut olarak göstermiş olmaktadır. Gerçekten de Kur'an, Peygamber'in kişiliğinden ve örnekliğinden kopuk bağımsız bir doküman olarak ele alınıp anlama faaliyetinin konusu yapılamaz. Allah, Kur'an'la birlikte Elçisi'ni de gönderdiği için, Kur'an'da sadece temel ilkeleri ve önemli kuralları vurgulamış ve ayrıntılara yer vermemiştir. O halde Kur'an'ın asıl işlevi, İslam Din'i'nin düşünsel ve ahlaki temelini açıkça ortaya koyup, bunları örneklerle güçlendirmek ve kalplere işlemektir. Önerdiği hayat tarzının, uygulamaya ait yönü söz konusu olduğunda ise, burada Hz. Peygamberin görevi başlamaktadır. Bu sebeple O'nun peygamber kişiliği ile Kur'an ahlaki alanında çok yakın bir ilişki vardır.³⁹ Bu çalışmada, medenî ayetler çerçevesinde, somut örneklik oluşturan ayetler, İtikadî Sapmalar Karşısında Resûlullah'ın Örnekliliği, İbadetlerin Uygulanmasında Resûlullah'ın Örnekliliği, Siyasi, Toplumsal Ve Ekonomik Alanda Hz. Peygamber'in Örnekliliği, Savaş Esnasında Peygamber'in Örnekliliği Ve İlahî Yardımlar, İlahî İradenin Resûlullah'ın Örnekliliğine Müdahil Olması, Yürürlükte Olan Değer Yargıları Ve Davranış Kalıpları, Resûlullah'ın Örnekliliğinin Kapsayıcılığı, Hz. Peygamber'in Örnekliliğinin Bağlayıcılığı genel başlıkları altında işlenmiştir.

Bu yapılırken, bir yandan Hz. Peygamber'in somut örnekliklerinin nelere tekbül ettiği tespit ve tasnif edilmeye çalışılırken, diğer taraftan tüm geleneği etkileyen ve oluşturan vahyin, hayatta nasıl ve hangi epistemolojik temellerle uygulamaya konulduğunun, bazı pratik örnekleri sunulacaktır.

1. İTİKADÎ SAPMALAR KARŞISINDA RESÛLULLAH'IN ÖRNEKLİLİĞİ

Mübâhale Ayeti

Mübâhale, dinî bir konunun karşılıklı konuşmak suretiyle halledilmesi imkansız hale gelince, meseleyi çözümlmek için, her iki tarafın haksız olanın Allah'ın lanetine uğraması için Allah'a dua ve niyazda bulunmalarıdır. Resûlullah'tan, Hz. İlsâ hakkında onun babasız doğduğu, tanrı olmadığı gibi Kur'an'da anılan hakikatleri kabul etmemekte direnmeleri halinde, Necran heyetindekileri lânetleşmeye çağırması istendiğinden, bu âyet "mübâhale âyeti" diye anılmıştır. Necran heyetindekiler Hz. İlsâ ile ilgili inançlarının tutarsız olduğu ortaya konmasına rağmen⁴⁰ demogoji yoluyla haklılık iddia etmeye devam edince, yüce Allah Resulünden onları lânetleşmeye çağırmasını istemiştir. Onlar bir peygamberle lânetleşmeye girmenin ağır sonuçları olacağını bildikleri ve Hz. Muhammed'in de Allah'ın elçisi olduğuna kanaat getirdikleri için, bu yola girmeye yanaşmadılar, kendi çevrelerindeki itibarlarını ve bu yoldan sahip oldukları menfaatleri yitirmemek için de, İslâmiyet'i kabul etmekten kaçındılar.⁴¹ Siyer, hadis ve tefsir kaynaklarında Resûlullah'ın bu lânetleşme çağırmasının ciddiyetini ortaya koymak üzere, yanında kızı Hz. Fâtıma'yı, da-

³⁹ Serinsu, *age*, s.11-12

⁴⁰ Âl-i İmran, 3/58-60

⁴¹ İlgili hadisler için bkz. Müsned, I, 414; Buhari, Megazi, 72,73

madı Hz. Ali'yi ve torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'i ve bazı Müslümanları da hazır bulundurduğu kaydedilmektedir.⁴² Allah şu ayetle Peygamberini Hristiyanlarla mübâhaleye davet etmiştir:

*"Artık sana bu ilim geldikten sonra, kim seninle İsâ hakkında tartışmaya girerse de ki: "Haydi gelin oğullarımızı ve oğullarınızı, hanımlarımızı ve hanımlarınızı ve bizzat kendimizi ve kendinizi çağırıp, sonra da gönülden Allah'a yalvaralım da bu konuda kim yalancı ise Allah'ın lânetinin onların üzerine inmesini dileyelim!"*⁴³

2. İBADETLERİN UYGULANMASINDA RESÛLULLAH'IN ÖRNEKLİLİĞİ

2.1. Oruç İbadeti

Kur'an-ı Kerim, belirlediği pek çok konuda tedricî bir yöntem izlemiştir. Konular ve uygulamalar Peygamber'in örnekliliği ile adım adım gerçekleştirilmiştir. Böylece, İlahî irade, emirlerini Peygamber'in şahsında kemâle erdirmiştir. Aynı şey, oruç emri için de söz konusudur.

Oruç, Allah'ın buyruğunu yerine getirmek için veya farz yahut vacip olmakla birlikte O'nun hoşnutluğunu kazanmak için, nafil ibadet niyetiyle müminin, belirli bir süre zarfında (imsak vaktinden iftar vaktine kadar) her türlü yemeyi, içmeyi ve cinsi ilişkiyi terk etmesidir.⁴⁴ İslâm'ın getirdiği oruç, zamanı, süresi, şartları, hangi fiillerle ve davranışlarla bozulduğu, tanınan kolaylıklar bakımından daha önceki dinlerde ve milletlerde görülen oruçtan farklıdır. Oruç ibadeti, İslâm'dan önce de bilinen ve İslâm'dakinden farklı da olsa uygulanan bir ibadet idi. Hz. Peygamber'in mensup bulunduğu Kureyş kabilesinden olanlar da, âşûrâ günü oruç tutmaktaydılar. Mekke'den Medine'ye hicret edilince burada, Yahudilerin de aynı günde oruç tuttıkları görüldü. Hz. Peygamber bunun sebebini sorunca; "Bugün Allah Teâlâ'nın Musa'yı kurtardığı gündür" dediler. "Bizim Mûsâ ile hak ilişkimiz sizinkinden daha fazla" buyurdu ve o gün kendisi oruç tuttuğu gibi müminlerin de tutmalarını emretti. Bir yıl sonra ramazan orucu farz kılınca, Hz. Peygamber, âşûrâ orucu için "Dileyen tutsun, dileyen tutmasın" buyurdu.⁴⁵ Böylece sözü edilen oruç farz olmaktan çıktı, mendup bir ibadet hükmünü aldı. Müslümanlar oruç tutmaya devam ettikleri süre içerisinde, Rasulullah'ın örnekliliği ile, bu ibadetle ilgili gerekli hükümler de va'z edilmiş ve belirli ilkelere bağlanmıştır.⁴⁶ *"Ey iman edenler! Oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, sakınıp korunasınız diye, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden her kim o günlerde hasta veya yolcu olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruç tutamayanlara fidye gerekir. Fidyeye bir fakiri doyuracak miktardır. Her kim de, kendi hayrına olarak fidye miktarını artırırsa bu, kendisi hakkında elbette daha hayırlıdır. Bununla beraber, eğer işin gerçeğini bilerseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır. O sayılı günler, ramazan ayıdır. O ramazan ayı ki insanlığa bir rehber olan, onları doğru yola götüren ve hakkı batıldan ayıran en açık ve parlak*

⁴² İbrahim Sarıçam, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay. Ank. 2004, s. 246

⁴³ Âl-i İmran, 3/61

⁴⁴ TDV, *İlmihal*, Ankara, 2007, I,381,

⁴⁵ Buhari, "Savm", 69; Tefsir, 2/24; Müslim, "Siyam", 132-137.

⁴⁶ Oruç ibadeti ile ilgili ilkelere, hükümler ve amaçlar için bkz. TDV. *İlmihali*, Ankara, 2007, I, 379-417

delilleri ihtiva eden Kur'ân o ayda indirildi. Artık sizden kim ramazan ayının hilâlini görürse, o gün oruca başlasın. Hasta veya yolcu olan, tutamadığı günler sayısınca, başka günlerde oruç tutar. Allah sizin hakkınızda kolaylık ister, zorluk istemez. Oruç günlerini tamamlamanızı, size doğru yolu gösterdiğinden ötürü Allah'ı tazim etmenizi ister. Şükredesiniz diye bu kolaylığı gösterir”⁴⁷

2.2. Hac İbadeti

Bakara sûresinin 183 üncü âyetinde, «Ey iman edenler! Oruç, sizden önceki milletlere farz kılındığı gibi size de farz kılındı» hitabıyla, orucu Müslümanlara farz kaldıktan ve bunu takip eden âyetleriyle oruç hükümlerini bildirdikten sonra, aşağıda vereceğimiz âyet-i kerîmelerde de, İbrahim (a.s.) in diniyle ilgili bir hâtrayı canlı tutmak ve onu Allah'a bir ibadet vesîlesi kılmak için hacı tarif etmiş ve ana hatlarıyla onu Müslümanlara öğretmiştir. Hac, gücü yeten, yani sağlık ve servet yönünden, Kabe'yi ziyaret etme imkânına sahip olan Müslümanlara farzdır.⁴⁸ Kabe, yeryüzünde Allah'a ibadet için yapılan ilk binadır. Bu bina Hz. İbrahim ve oğlu İsmail tarafından Mekke'de inşa edilmiştir. İnşaat tamamlandıktan sonra, Cibril (a.s.) tavafın ve haccın nasıl yapılacağını fiilen göstermiştir. Hz. İbrahim'den sonra, müşrikler tarafından haccın zamanı ve eda edilişi üzerinde yapılan tahrif ve değişiklikler, Resul-i Ekrem'in Veda Hacc'ındaki uygulaması ile tekrar aslî haline dönmüştür.⁴⁹ Hz. Peygamber bu haccında İslamî haccın nasıl yapılacağını amelî olarak göstermiş, hataları düzeltilmiş ve “ Hac menasikini/uygulamasını benden alın, benden gördüğünüz gibi yapın”⁵⁰ buyurmuştur.⁵¹

“Hacı ve umreyi Allah için eksiksiz yerine getirin; engellenirseniz kolayınıza gelen bir kurban gönderin. Kurban, mahalline ulaşmaya kadar başarılarınızı tıraş etmeyin. Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç, sadaka veya kurban olarak bir fidye ödesin. Güvenlikte olduğunuzda hacdan önce umre yapan kişi, gücünün elverdiği türden bir kurban kessin. Bulamayan ise hac sırasında üç gün, döndüğünüzden sonra da yedi gün yani tam on gün oruç tutmalıdır. Bu, ailesi Mescid-i Haram civarında oturmayanlar içindir. Allah'ın buyruğuna saygılı olun ve bilin ki Allah'ın cezalandırması çok şiddetlidir. Hac bilinen aylardadır. Kim o aylarda hacca karar verip niyet ederse, bilsin ki hac sırasında kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve tartışıp çekişmek yoktur. Ne hayır istesenz Allah onu bilir. Azık edinin; kuşkusuz azığın en hayırlısı takvadır. Öyleyse bana saygı duyun, ey akil sahipleri! Rabbinizden bir lütuf beklemenizde sizin için bir günah yoktur. Arafat'tan dalga dalga indiğinizde Meş'ar-i Haram'da Allah'ı zikredin; O'nu, size gösterdiği şekilde zikredin; kuşkusuz siz bundan önce yolunu şaşırmışlardan idiniz. Sonra insanların dalga dalga ilerlediği yerden siz de ilerleyin. Allah'tan başışlanmanızı dileyin. Kuşkusuz Allah çok başışlayandır, çok merhametlidir. Hacca mahsus ibadetlerinizi bitirdi-

⁴⁷ Bakara, 2/183-185

⁴⁸ Bkz. Âl-i İmran, 3/97

⁴⁹ TDV, *İlmihal*, I, 514

⁵⁰ Müslim, “Hac”, 310

⁵¹ Farz olan haccın tarihi süreciyle birlikte nasıl somutlaştığını geniş olarak görmek için bkz. Talat Koçyigit, İsmail Cerrahoğlu, *Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları: Ankara, 1990, 1/366-368.

ğinizde de, atalarınızı andığınız gibi, hatta daha canlı bir şekilde Allah'ı anın. Ama insanlardan öyleleri vardır ki, "Ey rabbimiz! Bize bu dünyada ver" diye dua ederler. Böyle bir kimsenin âhiretten hiç nasibi yoktur." Onlardan bazıları da derler ki: «Rabb'ımız, bize dünyada iyilik ver; âhi-rette de iyilik ver ve bizi ateşin azabından koru.» Kazandıkları şeyden nasibi olanlar işte bunlardır. Allah hesabı çabuk görendir. Sayılı günlerde Allah'ı zikredin. Allah'tan sakınan kimse için, iki gün içinde, (Minâ'dan çıkmak hususunda) acele etmesinde herhangi bir günah yoktur; geciken kimseye de günah yoktur. O halde Allah'tan sakının ve bilin ki, siz, mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız."⁵²

2.3. Namaz İbadeti

Kur'an-ı Kerim'de, Peygamberimizden önceki peygamberlerin de namaz kılmakla emir olundukları değişik ayetlerde belirtilmektedir.⁵³ Siyer kitaplarında mevcut bilgilere göre, ilk vahyin sonrasında Hz. Peygamber'e risâlet yüküne dayanmasını, sabretmesini öneren âyetler gelmiş ve bunu izleyen fetret döneminden sonra namaz farz kılınmıştır.⁵⁴ Namaz farz kılınca Cibrîl, Hz. Peygamber'e gelerek onu vadi tarafına götürmüş, orada fıskıran su ile önce Cibrîl sonra Hz. Peygamber abdest almış ve beraberce iki rek'at namaz kılmışlardır. Hz. Peygamber mutlu bir biçimde eve gelmiş, 'eşi Hatice'nin elinden tutarak oraya götürmüş ve aynı şekilde Hatice ile birlikte abdest alıp iki rek'at namaz kılmışlardır.⁵⁵

İslâm'ın başlangıç yıllarında namaz, sabah ve akşamleyin kılınan ikişer rek'attan ibaret iken, yaygın olarak kabul gören görüşe göre, Mi'raç olayından sonra beş vakit namaz farz kılınmıştır. "Kendi nefsinde bir yakarış ve ürperiş içinde ve pek yüksek olmayan bir sözle sabah ve akşam Rabbini an; gafillerden olma"⁵⁶ âyeti namazın başlangıçtaki durumuyla ilişkili görülmektedir. Yine yaygın kabule göre, Cibrîl'in Hz. Peygamber'e Kâbe'de, namazın vakitlerini göstermek üzere imamlık etmesi Mi'raç olayının ertesi günü olmuştur.⁵⁷

Namaz ibadeti de, hac gibi bütün boyutları ile Hz. Peygamberin uygulaması ve örneklîği ile şekillenip ve aslî sûretine kavuşmuş bir ibadettir. Bu nedenle Hz. Peygamber; "Namazı benden gördüğünüz gibi kılın." buyurmuştur.⁵⁸ Namaz ibadeti hakkında pek çok ayeti kerime vardır.⁵⁹ Ancak, Kur'an-ı Kerim'de uygulamalı olarak örneklenen, başka bir ifadeyle, kılınmış şekli Kur'an nassıyla belirlenen tek namaz çeşidi, Nisa 102 ayetinde geçen Salâtü'l-Havf/korku namazıdır. Fıkıh kitapla-

⁵² Bakara, 2/196-203

⁵³ Bakara, 2/83; Yunus, 10/87; Hûd, 11/87; İbrahim, 14/37; Meryem, 19/30-31; Tâhâ, 21/14; Lokman, 31/17

⁵⁴ İbn Hişâm, *Sîre*, Beyrut, 1971, I, 260,

⁵⁵ İbn Hişâm, *Sîre*, Beyrut, 1971, I, 261

⁵⁶ el-A'râf, 7/205

⁵⁷ Bkz. TDV, *İlmihal*, I, 220

⁵⁸ Buhari, Ezan, 18

⁵⁹ Hûd, 11/114; 29/Ankebût, 45; Meâric, 70/ 22-23, 34-35; Hacc, 22/41; Nur, 24/37; Tâhâ, 20/132; Lokman, 31/17; Bakara, 2/45; Rûm, 30/31; Müddessir, 74/42-43; A'râf, 7/170; Tevbe, 9/11; İbrahim, 14/31; Meryem, 19/58-59; Bakara, 2/3.

rında korku namazına dair birçok hükümler yer almaktadır. Korku namazının kılınış şekilleri, aşağıda belirtilen ayetin etrafında dönüp durmaktadır.⁶⁰

“Yeryüzünde sefere çıktığınız zaman kâfirlerin sizi gafil avlamalarından korkarsanız namazı kısaltmanızda size bir günah yoktur. Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır. Sen de içlerinde bulunup onlara namaz kıldırдыңın zaman onlardan bir bölük seninle beraber namaza dursun, silâhlarını da alsınlar. Bunlar secde ettiklerinde ötekiler arkamızda olsunlar, sonra henüz namazlarını kılmamış bulunan bölük gelip seninle beraber namazlarını kılsınlar ve bunlar da ihtiyat tedbirlerini ve silâhlarını alsınlar. Kâfirler isterler ki, siz silâhlarınızdan ve eşyanızdan gafil olasınız da üzerinize ansızın bir baskın yapısınlar! Eğer yağmur yüzünden bir zarar görürseniz veya hasta olursanız silâhlarınızı bırakmanızda size bir günah yoktur. Yine de ihtiyat tedbirinizi alın! Allah elbette kâfirler için alçaltıcı bir azap hazırlamıştır.”⁶¹

3. SİYASİ, TOPLUMSAL VE EKONOMİK ALANDA HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİ

3.1. Kiblenin Değişmesi Olayı

Yahudiler ve Hristiyanlar bir peygamber beklentisi içindeydiler, ancak ırkçı ve bağınaz bir zihniyete sahip oldukları için, onun kendi kavimleri arasından çıkması gerektiğini düşünüyorlardı. Bu sebeple Araplar arasından mütevazı bir aileden, yetim bir çocuğun büyüüp, Allah tarafından peygamber seçilmiş olmasını hazmedemediler. Onun peygamberliğini, diğer tebliğlerini, bu arada Peygamber'in uygulaması ve örnekliliği ile gerçekleştiren kible ile ilgili yeni hükmü reddettiler. Böylece, aslında kendi kütsal kitapları vasıtasıyla bilgi sahibi oldukları bir gerçeği de gizlemiş oldular. Bakara 147. âyetinde Ehl-i kitap ne derse desin asıl gerçeğin, Allah katından ortaya konan bilgi ve hükümler olduğu belirtilerek, Hz. Peygamber'in şahsında Müslümanlar, Yahudilerle Hristiyanların yanlış telkinlerine kapılarak, kuşku ya düşmemeleri yönünde uyarılmaktadırlar. Böyle bir uyarı, aynı surenin 145. âyetinin sonunda da yapılmıştır. Diğer birçok âyette de, benzer uyarılar yer almakta olup bütün bunlar, Müslümanların yabancı kültürlerin etkisine kapılmadan, ve Cahiliye'den kalma kültürel kalınlara saplanmadan, vahyin belirlediği ve Peygamberin örneklendirdiği fitratın gereği öz değerlerini ve inançlarını korumaları gerektiği, ancak bu sayede ayakta kalabilecekleri gerçeğini, kafalara ve kalplere işlemeyi amaçlamaktadır.⁶² Bu anlamda kiblenin değişmesi siyasi bir tavır olarak ta algılanabilir.

“ İnsanlardan bir kısım sefihler, “Onları şimdiye kadar yöneldikleri kibleden vazgeçiren sebep nedir?” diyeceklerdir. De ki: “Doğu da batı da Allah'ındır. O, dilediğini dosdoğru yola iletir.” İşte böylece, siz insanlara şahit olasınız, Peygamber de size şahit olsun diye sizi vasat (örnek) bir ümmet yaptık. Biz bu yöneldiğin kibleyi özellikle Resule uyanlarla sırt çevirenleri açıkça ayırt edelim diye belirledik. Bu, Allah'ın hidayet verdiği kimselerden başkasına elbette ağır gelecektir. Allah imanınızı asla zayıf edecek değildir. Çünkü Allah insanla-

⁶⁰ Mehmet Zihni Efendi, *Nimeti İslam*, , İst. 1986, s.521-522

⁶¹ Nisa. 4/101-102

⁶² *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir* , I, 233, 234

ra karşı çok şefkatli, çok merhametlidir. Biz senin, yüzünü göğe doğru çevirdiğini elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağın kibleye döndürüyoruz. Artık yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir; nerede olursanız olun yüzünüzü o yöne çevirin. Kuşku yok ki kendilerine kitap verilenler onun Rablerinden gelmiş bir gerçek olduğunu elbette bilirler. Allah onların yaptıklarından habersiz değildir. Ehl-i kitaba her türlü mucizeyi getirsen onlar yine de senin kiblene asla dönmezler. Sen de onların kiblesine uymayacaksın. Onlar birbirinin kiblesine de uymazlar. Eğer sana gelen ilimden sonra onların arzusuna uyarsan, işte o vakit sen kesinlikle Hakkı çığneyenlerden olursun. Kendilerine kitap verdiklerimiz onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanır. Yine de içlerinden bir grup bile bile gerçeği saklıyorlar. Gerçek, Rabbinden gelendir; o halde sakın şüpheye düşenlerden olma!"⁶³

3.2. Zeyd Bin Hârise Ve Zeynep'in Evlenme Meselesi

Bilindiği gibi İslam öncesi dönemde/cahiliye kölelik yaygındı, köleye mal gibi muamele edilmekteydi, kurtuluş imkânı da sınırlı idi.⁶⁴ Araplar soy bağına önem verirler, insanları şahsî marifet ve erdemlerinden ziyade, geldiği soya göre sıvıflandırıp değerlendirirlerdi. Evlâtlık edindikleri çocukları da kendi çocukları ile bir tutarlardı. Allah bu üç âdeti ve uygulamayı fiilî örneklerle de pekiştirerek ortadan kaldırmayı murat edince, önce Hz. Peygamber, halasının kızı olan Zeynep ile azatlı kölesi Zeyd'i evlendirdi. Zeyd Zeynep'i boşadıktan sonra da Allah, Hz. Peygamber'in Zeynep ile evlenmesini istedi. Birinci evlilik, bir azatlı köle ile bir soylu kadının evlenmesi idi, ikinci evlilik ise bir evlâtlığın boşadığı kadın ile boşayanın babalığının evlenmesiydi. Böylece insanın değerinin ve evlenmede denkliliğin, soya soppa göre değil, kişilerin şahsî faziletlerine göre olması gerektiği, câhiliyedeki şekli ve mahiyeti ile evlâtlık uygulamasının kaldırıldığı, hukuk ve mahremiyet bakımından evlâtlığın, öz evlât gibi olamayacağı, Peygamber ve yakınlarının içinde bulunduğu uygulama örnekleriyle tescil edilmiş oldu. Allah ve Resulü bir şeyi emrettiklerinde, başka bir ifade ile Kur'an'dan ve Sünnet'ten, bir şeyi yapmanın veya yapmamanın gerekli olduğu hükmü anlaşıldıktan sonra, artık, müminler bunu bırakıp başka bir emri, isteği, arzuyu yerine getiremezler. Nitekim Hz. Peygamber âzatlı köle Zeyd için Zeynep'e dünür gittiğinde, önce Zeyneb ve onun erkek kardeşi kendi soyluluklarını ve Zeyd'in daha dün bir köle olduğunu ileri sürerek buna razı olmadılar. Fakat Ahzap sûresi 36-40 âyetleri gelince "Dilediğini yap" diyerek, Hz. Peygamber'in emrine boyun eğmek durumunda kaldılar.⁶⁵ Müfessirler, bu âyetin iniş sebebi olarak Hz. Peygamber'in, Zeyd b. Harise ile Zeynep binti Cahş'ı evlendirmesini zikretmektedirler.⁶⁶

"Bir mümin erkek veya bir mümin kadının, Allah ve Resulü bir emir ve hüküm verdiklerinde artık onların, işlerinde başkasını seçme hakları olamaz. Allah'ın ve Resulünün emrine itaat etmeyenler doğru yoldan açıkça sapmışlardır. Bir zaman, Allah'ın kendisine

⁶³ Bakara, 2/142-147

⁶⁴ İbrahim Sançam, Seyfettin Erşahin, *İslam Medeniyeti Tarihi*, Ankara, 2006, s.28

⁶⁵ Hayrettin Karaman, Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB yay. Ankara, 2007, IV, 385,386

⁶⁶ Et-Taberî, *Camiu'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Daru'l-Fikr*, Beyrut, 1984, XXII,12; İbn Kesir, *Muhtasar Tefsiri İbn Kesir*, ihtisar ve tah. M.Ali Sabûni, Dersaadet, İst. t.siz, III, 97

lütüfta bulunduğu, senin de lütüfkâr davrandığın kişiye "Eşinle evlilik bağını koru, Allah'tan kork" demiştin. Bunu derken Allah'ın ileride açıklayacağı bir şeyi içinde saklıyordun, kendisinden çekinme hususunda Allah'ın önceliği bulunduğu halde sen halktan çekiniyordun. Zeyd onunla beraber olduktan sonra, müminlere evlâtlıklarının -kendileriyle beraber olup ayrıldıkları- eşleriyle evlenmeleri hususunda bir sıkıntı gelmesin diye seni o kadınlara evlendirdik. Allah'ın emri elbet yerine getirilecektir. Allah'ın hükmü değişmez kaderdir. Allah'ın, kendisi için takdir ve emrettiği bir şeyi yerine getirme hususunda Peygamber için bir sıkıntı ve sakınca olamaz. Daha önce gelip geçen, Allah'ın vahyini insanlara ulaştırın, O'ndan çekinen, Allah'tan başka hiçbir kimseden çekinmeyen peygamberler hakkında da Allah'ın kanunu böyledir. Hesap sorucu olarak Allah kâfidir. Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi bilmektedir." 67

"Bir kimseyi evlât edinmekle onun babası olunmaz" kuralı yerleştirdikten ve eski evlâtlığının boşadığı kadınlara, Peygamber'in evlenmesi de sağlandıktan sonra bu kural, Hz. Peygamber'in adı anılarak bir daha hatırlatılmakta; münafıkların, cahiliye âdet ve duygularını canlandırma teşebbüslerine set çekilmektedir. "Muhammed içinizden hiçbir erkeğin babası değildir, lâkin Allah'ın Resûlü ve peygamberlerin sonuncusudur. Allah her şeyi hakkıyla bilir." 68

Bu suretle Kur'an, olanı değil, olması gerekeni, ilahi irade doğrultusunda, Hz. Peygamber'in örnekliliğinde toplumsal alanda gerçekleştirmiştir. Kur'an nüzûl süreci içerisinde bir yandan teşekkül ederken, diğer yandan da toplumu teşkil ettirmektedir. Teşkil ve teşekkül insanî örneklik dikkate alınmadan izah edilemez. Bu durum ayrı zamanda, Kur'an'la Peygamber arasındaki dinamik, diyalektik ilişkiyi gündeme getirmesi bakımından önemlidir.

3.3. Riba/Faiz Olayı

İslam'ın ortaya çıktığı VII. Yüzyıl Arap toplumunda faiz, diğer birçok toplumda olduğu gibi bütün çeşitleriyle bilinmekte ve uygulanmaktaydı. Kur'an bu yaygın âdeti tanımasını yapmadan aşamalı bir bakış içerisinde, gerekli önlemleri alarak ve bu uygulamanın yerini tutacak kurumları da göstererek yasaklamıştır. Hz. Peygamber de, devrinde bilinen ve yapılan faizli ticari işlemlerin, faizden arındırılmasına kılavuzluk etmiş, bu konudaki emir ve yasaklarıyla, belli ölçü ve ilkeleri çikarmaya elverişli bir uygulamayı başlatmıştır.⁶⁹

"İnsanların mallarında artış olsun diye ribâ yoluyla verdikleriniz Allah katında artmaz. Allah'ın hoşnutluğunu isteyerek verdiğiniz zekâta gelince, işte (manevî kârlarını) kat kat arttıranlar onu verenlerdir." 70 "Yahudilerin zulmü sebebiyle, bir de pek çok kimseyi Allah yolundan engellemeleri, kendilerine yasaklandığı halde faizi almaları ve haksızlıkla insanların mallarını yemeleri yüzünden önceden helâl kılınan temiz ve iyi şeyleri onlara

⁶⁷ Ahzap, 33/36-40

⁶⁸ Ahzap, 33/40

⁶⁹ İslam'da İnanç, İbadet ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi, İst. 2006, III, 1668-1669

⁷⁰ Rûm, 30/39

haram kıldık ve içlerinden inkâra sapanlara acı bir azap hazırladık.”⁷¹“Ey iman edenler! Kat kat faiz yemeyin. Allah'tan sakının ki kurtuluşa eresiniz.”⁷² “Riba (faiz) yiyenler, (kâbirlerinden) ancak Şeytan çarpmış kimse gibi kalkarlar. Bu, onların «Alım-satım da faiz gibidir», demelerindedir. Halbuki Allah alım-satımı helal, faizi haram kılmıştır. Artık bundan böyle kime Rabbin'den bir öğüt gelir de faizden vazgeçerse, geçmişi kendisine, işi hakkındaki hükmü ise Allah'a aittir. Kim de faize döner, önce olduğu gibi faizcilik yapmaya tekrar başlarsa, işte onlar Cehennemlidir, orada hep kalıcıdır. Allah faizi, bereketini gidererek hep azaltır; sadakaları ise bereketlendirip arttırır. Hem Allah çok inkarcı hiçbir günahkârı sevmeyiz. Şüphesiz ki imân edip yararlı işlerde bulunan, namazı kılıp zekâtı verenlerin mükâfat ve sevapları Rabları kalındadır. Hem onlara hiçbir korku da yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir de. Ey imân edenler! Allah'tan korkun, faizden arta kalanı bırakın, eğer gerçekten inanmışsanız (Rabbinizin emrine uyun). Yok eğer böyle yapmazsanız, artık Allah'a ve Peygamberine karşı savaş açtığınızı bilin. Eğer tevbe edip (faizcilikten vazgeçerseniz) ana sermayeniz sizindir. Artık ne haksızlık eder, ne de haksızlığa uğramış olursunuz.”⁷³

İlk ayet, faizi açıkça yasaklamamakla birlikte, Allah katında çirkin görüldüğüne ve bereketsizliğine değinerek, dolaylı olarak reddetmektedir. Medine döneminde nazil olan Nisa 160-161 ayetleri ile Allah, Yahudilere faizin haram kılındığını, fakat onların bunu helal sayarak bu işleme devam ettiklerini, bu yüzden de birçok azaba ve cezaya uğradıklarını ve uğrayacaklarını haber vererek, yine dolaylı olarak faiz yasağına temas etmiş ve Müslümanları yönlendirmiştir. Âl-i İmran 130. ayetiyle faiz açıkça yasaklanmıştır. Bakara 2/275-279 ayetleriyle hiçbir kayıt ve şart taşımaksızın, faiz şiddetli bir usûpla yasaklanmıştır. Hz. Peygamber de, faizi aynı derece kesin ve sert bir biçimde yasaklamıştır. Hz. Muhammed ribayı/faizi yaşadığı süreçte duyduğu ve gördüğü olayları örnek göstererek açıklamaya çalışmış ve hangi tür muamelelerin riba olduğunu, hangi tür muamelelerin ise riba olmadığını işaret ederek, Müslümanların ribadan uzak durabilmeleri için, muamelelerini nasıl yapması gerektiğini örneklerle açıklamıştır.⁷⁴ İslam toplumunda Hz. Peygamberin ilk olarak uygulamasına son verdiği faiz çeşidi, amcası Abbas'ın faizi olmuştur.⁷⁵

4. SAVAŞ ESNASINDA PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİLİĞİ VE İLAHÎ YAR-DIMLAR

4.1. Bedir Savaşı

Tarihte cereyan etmiş savaş, fetih, barış, şehir ve devlet kurma gibi millet ve devlet işleri anlatılırken yapan, eden olarak liderin, devlet başkanının anılması gelenekleşmiş bir anlatım biçimidir. Bedir Savaşında da, İslâm ordusunun yaptıkları, aynı zamanda onların kumandanı olan Hz. Peygamber üzerinden anlatılmıştır. Sa-

⁷¹ Nisa, 4/160-161

⁷² Âl-i İmran, 3/130

⁷³ Bakara, 2/275-279

⁷⁴ Para Faiz ve İslam, Erol Zeytinoğlu, *İslamda ve Diğer Sistemlerde Faiz*, s. 106, İSAV, İst. 1987.

⁷⁵ Ebu Davud, Menasik, 57; Faiz Çeşitleri, Hz. Peygamberin ve sahabelerin uygulamaları ve bu konuda mezhep inamlarının görüşleri için bkz. Para Faiz ve İslam, Abdülaziz Bayındır, *İslam'da Faiz Mefhumu ve Unsurları*, İSAV, İst. 1987.s.124-126

vaş izninden sonra, İslam tarihini en kritik savaşı ayetlerde şu şekilde tasvir edilmiştir:

“Bu olay, müminlerden bir kısmı isteksiz oldukları halde rabbinin seni, doğru olarak evinden savaşa çıkarmasına benzer. Doğru olan apaçık ortaya çıktıktan sonra, sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi bu konuda seninle tartışıyorlardı. Hatırlayınız, Allah size “iki topluluktan biri sizindir” diye vaad ediyordu, siz güçsüz olanın sizin olmasını istiyordunuz, Allah ise iradesi ve sözleriyle hakkı hâkim kılmayı ve inkâr edenlerin kökünü kesmeyi murat ediyordu. Ki böylece günah yolunu tutanların hoşlarına gitmese de hakkı hâkim, bâtılı ise geçersiz kılsın! Rabbinizden yardım dilediğiniz zamanı hatırlayınız, hemen size, “Meleklerden peşi peşine gelen binlik kuvvetlerle ben size yardım edeceğim” diye cevap verdi. Bunu yalnızca size müjde olsun ve kalpleriniz bununla yatışsın diye yaptı. Zaten yardım ancak Allah tarafındandır. Allah, kuşkusuz izzet ve hikmet sahibidir. O zaman katından bir güven olsun diye sizi hafif bir uykuya daldırıyordu. Sizi onunla temizlemek, şeytanın pislliğini üzerinizden gidermek, cesaretinizi arttırmak ve o sayede ayaklarınızı yere sağlam bastırmak için gökten üzerinize su indiriyordu. O sırada rabbin meleklere şunu vahy ediyordu: Şüphesiz ben sizinle beraberim, iman edenlere sebat iradesi aşılıyım. Ben inkâr edenlerin kalplerine korku salacağım, artık boyunlarının üzerinden vurun, onların bütün parmaklarına vurun. Şu sebeple ki, onlar Allah ve Resulüne karşı geldiler; Allah ve Resulüne karşı gelenleri Allah şiddetle cezalandırmaktadır. İşte cezanız; tadın onu! İnkâr edenler için kuşkusuz cehennem azabı da vardır.”⁷⁶ “Ey Müminler! İnkâr edenlerle savaşta karşı karşıya gelince onlara arkanızı dönüp kaçmayın. Kim savaş için yer değiştirmek veya başka bir birliğe katılmak amacıyla olmaksızın savaş sırasında düşmana arkasını dönüp kaçarsa Allah’ın öfkesine uğramış olur, onun varacağı yer cehennemdir, ne kötü bir son! Savaşta onları siz öldürmediniz, onları Allah öldürdü; attığında da sen atmadın, Allah attı; bunu da müminlere kendinden güzel bir lütufta bulunmuş olmak için yaptı. Allah her şeyi işitmekte, her şeyi bilmektedir. İşte size lütfü! Allah inkâr edenlerin tuzaklarını hep bozmaktadır. Siz (ey putperestler), eğer zafer peşinde iseniz kazandığınız zaferi gördünüz! Son verirsiniz bu sizin için en iyi olanıdır, tekrarlırsanız biz de tekrarlarız. Topluluğunuz çok da olsa amacınıza ulaşmanıza yetmeyecektir; zira Allah müminlerle beraberdir.”⁷⁷ “Hani sen mü’minlere: «Rabbinizin indirilen üç bin melekle yardım elini uzatması size yetmeyecek mi?» diyordun. Evet, eğer sabreder ve (itaatsizlikten) sakınırsanız, düşmanınız da hemen size karşı gelirse, Rabbiniz beş bin nişanlı (üniformalı) meleklerle size yardım edecektir.”⁷⁸

Hizmet Peygamber aldığı vahye dayanarak, bu âyetlerde belirtildiği şekilde Müslümanlara müjde vermiş ve onlara yüksek şahsiyeti ile örnek olarak morallerini yükseltmiştir. Yüce Allah, Bedir Savaşı’nda Müslümanlara yardım etmek üzere, önce bin melek göndermiş⁷⁹ daha sonra Müslümanların morallerini takviye etmek amacıyla, 3000 melek daha göndererek müşriklerin yenilgiye uğramalarını hızlandırmıştır. Ayrıca özel işaretli ve eğitilmiş 5000 melekle desteklenecekleri de, mümin-

⁷⁶ Enfal, 8/5-14

⁷⁷ Enfal, 8/15-19

⁷⁸ Âl-i İmran, 124-125

⁷⁹ Enfâl, 8/9

lere haber verilmiştir.⁸⁰ Bedir Savaşı'nda, müminlerin meleklerle desteklenmesi konusuna, Enfâl sûresinin 9. ve 12. âyetlerinde de açık biçimde değinilmiş ve bazı sahâbîler meleklerin bizzat kâfirlerle savaştıklarını ve onları öldürdüklerini ifade etmişlerdir.⁸¹ Bu savaşta Resûlullah ve sahabeler Allah'a tam anlamıyla teslim olmanın ve ona güvenip dayanmanın yüksek örneklerini sergilemişler ve ilahî yardımlara mazhar olmuşlardır.

4.2. Uhud Savaşı

Allah, Uhud Savaşı'nda müminlere verdiği yardım sözünü yerine getirmiş, savaşın ilk döneminde müminler, müşriklere epeyce zayıf verdirerek onlara galip gelmişlerdir. Ancak okçulardan bir kısmı, nöbet yerini terk etme hususunda kumandanlarıyla tartışmışlar; çoğu savaş kazanıldığı için geçidi tutmaya gerek kalmadığı kanaatiyle, nöbet yerini terk etmek isterken, az bir grup aksine bir emir olmadıkça muhtemel tehlikeye karşı, geçidi korumanın gereğini savunmuş, sonuçta okçuların büyük çoğunluğu Hz. Peygamber'in emrine muhalefet edip, nöbet yerini terk edince, galibiyet durumu tersine dönmüştür. Düşmanın süvari birliği, geçitteki Müslüman askerlerin büyük çoğunluğunun, geçidi terk ettiklerini görünce, oradan hücumla geçip Müslümanları arkadan vurmuştur. Bozguna uğramış olan düşman askerleri de toparlanıp saldırıya geçmişler; böylece Müslümanlar iki düşman arasında sıkışıp kalmışlar, neticede zafer yenilgiye dönmüştür.⁸² Âl-i İmran, 153. âyeti Müslümanların savaşın ikinci aşamasındaki perişan durumunu tasvir etmektedir. Düşmanın süvari birliğinin arkadan vurma ve Hz. Peygamber'in öldürüldüğü haberinin yayılması neticesinde, paniğe kapılıp perişan bir halde dağılan İslâm ordusunun bir kısmı, tepeye doğru çıkarak kurtulmaya çalışırken bir kısmı da Medine yönünde kaçmıştır. Hz. Peygamber ise, eşsiz bir metanet ve cesaret örneği göstererek, yanındaki küçücük bir grup ile birlikte düşmana karşı var gücüyle savaşmış ve "Ey Allah'ın kulları! Bana gelin!"⁸³ diye dağılanları etrafında toplanmaya çağırmıştır. Hz. Peygamber'in, yüksek metanet, cesaret ve kahramanlık örneklîği ve yanındakilerin Resûlullah'tan aldıkları cesaretle düşmana karşı kahramanca savaşmaları, bu durumun büyük bir felâkete dönüşmesini önlemiş ve Müslümanlar tamamen imha edilmekten kurtulmuşlardır. Burada Hz. Peygamber'in cesaret, kahramanlık, kararlılık, sabır ve imanda sebatının müşahhas/somut örneklîğine ve akabinde gelen ilahî yardımlara şahit oluyoruz. Bu tarihi olay ayette şöyle tasvir edilmektedir:

"And olsun ki, Allah'ın size verdiği söz doğru çıktı; hani Allah'ın izniyle onları kırıp geçiriyordunuz, tâ ki sevdiğiniz şeyi (zafer ve ganimeti) size gösterdikten sonra korkuyla karışık bir yılgnlık göstererek bu hususta tartışıp çekiştiniz, emre uymadınız (isyan ettiniz); o kadar ki, kiminiz dünyayı, kiminiz âhireti istiyordu. Sonra denemek için sizi onlardan

⁸⁰ Elmahlı, Muhammed Hamdi Yazur, *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul 1979, II, 1171

⁸¹ Bkz. Müslim, "Cihâd", 58; Bakara 30. ayeti gereği, Melekler gayb âlemine ait varlıklardır, onların savaşa katılmaları da mucizedir. Gayb âlemi ve mucize akıl üstü alanlar olduğu için, modern aklın bir gereği olarak, meleklerin gelmesini "moral gücü" olarak te'vil edip akileştirmek doğru değildir.

⁸² *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*.I, 690

⁸³ Buhârî, "Megâzî", 20, "Tefsir", 3/10

çevirdi (bozguna uğrattı). Şanıma and olsun ki sizi (Allah) affetti. Allah mü'minlere karşı fazl-ü kerem sahibidir. Hani siz durmadan uzaklaşıyor; hiç kimseye dönüp bakmıyordunuz. Peygamber de arkanızdan sizi çağırıyordu. Kaçırduğunuz şeye, başınıza gelene üzülmeyesiniz diye, Allah size keder üstüne keder verdi. Allah yaptıklarınızdan haberdardır."⁸⁴

4.3. Huneyn Savaşı

Hz. Peygamber, yeni Müslüman olmuş Mekkeli ikibin kişiyi de alarak, oniki bin kişiye ulaşan ordusuyla Hicretin 8. Yılı 6 Şevval tarihinde, Huneyn'e doğru hareket etmiştir. Hareket halindeyken Müslümanlardan bazıları, ordunun büyüklüğünden dolayı gurura kapılıp "Bu ordu asla yenilgiye uğratılamaz!" gibi sözler söylemeye başladılar. Bunları söyleyenler, daha önce kazanılan zaferlerin sayı gücüyle değil, iman gücü ve Cenâb-ı Allah'ın yardımıyla gerçekleştiğini unutmış gibiydiler. İslâm ordusu, Huneyn geçidine girdiğinde, yamaçlara kümelenmiş bedevî okçuların ok yağmuruna uğradı. Müslümanlar pusuya düşürülmüşlerdi. Herkes korunacak bir yer aramaya başlayınca, bozgun ortaya çıktı. Yaygın kanaate göre bu bozgun, özellikle ilk saflarda bulunan Mekkeli 2000 kişide başlamıştır. Bu konudaki rivayetlere göre, yüz kadar Müslüman sebat göstermişler ve Hz. Peygamber'in etrafından ayrılmamışlardı. Sahabenin ileri gelenleri de bunlar arasındaydı. Peygamberimiz, Müslümanlara hitaben "Kaçmayın, buraya gelin, ben Allah'ın Resulüyüm!" diye çağrıda bulunuyor, hemen yanı başındaki Abbas'tan Bey'at-ı Rıdvân'da söz verenlere seslenmesini istiyordu. Resûlullah'ın bu davetini duyan Müslümanlar, hemen toplanıp savaş düzenine girdiler. Hz. Peygamber buna çok sevindi, bineği üzerinde çevreyi süzdükten sonra "Yâ Rabbi! Zafer vaadini yerine getir, yardımını gönder!" diye dua etti, yerden bir avuç çakıl alarak müşriklerin üzerine doğru attı, "Yüzler kara olsun!" dedi. Sonra "Muhammed'in rabbine yemin olsun, inkarcılar hezimete uğradılar" buyurdu.⁸⁵ Böylece savaşta yeni bir aşama başladı. Toparlanan İslâm ordusu, Hz. Peygamber'in gösterdiği hedeflere sistemli saldırılar gerçekleştirdi. Müslümanlar bozguna uğradılar diye, mevzilerinden ayrılan düşman askerleri, dalgalar halinde üzerlerine gelen bu yeni hücum karşısında şaşkına döndüler ve geleneksel savaş kurallarını da unutarak, mallarının yanı sıra, kadın ve çocuklarını dahi bırakıp kaçmaya başladılar.⁸⁶ Burada Hz. Peygamber ve Sahabenin ileri gelenlerinin kahramanlık ve cesaretlerinin canlı, örnek ve somut bir tablosuna şahit oluyoruz. Bu bağlamda, Müslüman bir topluluğun var olması, Allah ve Peygamber sevgisini bütün sevgilerin üstünde tutmalarıyla ve Allah yolunda savaşı her türlü şahsî meselelerine tercîh etmeleriyle devamlılık gösterebilir. Zahirî Müslüman görünüp, içinde şirk ve inkâr murdarlığını taşıyanlar ise, böyle bir denemede renklerini er veya geç belli edip gerçek mü'minlerden hemen seçilmişlerdir.⁸⁷ Bu olay ayette şu şekilde ifade edilmiştir:

⁸⁴ Âl-i İmran, 3/152-153

⁸⁵ Muhammed Hamîdullah, "Huneyn Gazvesi", İst. 1997, DİA, XVIII, 376-377

⁸⁶ İrfan Yücel, Peygamberimizin Hayatı, DİB. Yay. Ank. 1987, s.239.

⁸⁷ Celal Yıldırım, İlmîni Işığında Asrın Kur'an Tefsiri, Anadolu yay. İzmir, 1991, 5/2461-2462

"Allah birçok yerde, bu arada Huneyn gününde gerçekten size yardım etmiştir. O gün çokluğunuz sizi böbürlendirmiş, fakat size hiçbir yararı olmamıştı; o yer geniş olmasına rağmen size dar gelmiş, nihayet geriye çekilmeye başlamıştınız. Bunun üzerine Allah, Peygamber'inin ve müminlerin üzerine kendi katından bir güven duygusu indirdi, bir de göremediğiniz askerler gönderdi ve böylece inkâr edenlerin cezasını verdi. İşte bu, inkarcıların hakettiği karşılıktır. Artık bunun ardından Allah dilediğinin de fövbesini kabul eder. Çünkü Allah, bağışlayıcıdır."⁸⁸

4.4. Tebük Savaşı

Kur'an'ın ifadesine göre Tebük Savaşı "Saatü'l-Usre" dir.⁸⁹ Siyer kitaplarındaki adı "Gazvetü'l-Usre", ordunun adı ise "Ceşü'l-Usre" dir.⁹⁰ Bu savaş ta diğer savaşlar gibi Resûlullah'ın ve onun rehberliğinde sahabenin örnek tutum ve davranışlarıyla doludur.⁹¹ Kur'an bu savaşta, Hz. Peygamber'in, yakın arkadaşı Hz. Ebubekir'le hicret esnasında mağaradaki metanet, Allah'a olan teslimiyet ve güvenini de Müslümanlara örnek olarak sunmaktadır.

"Ey iman edenler! Size ne oldu ki "Allah yolunda seferber olun" denilince yerinize çakılıp kaldınız; yoksa âhiretten vazgeçip de dünya hayatıyla yetinmeye razı mı oldunuz? Halbuki dünya hayatının sağladığı fayda âhiretinkine göre pek azdır. Eğer toplanıp seferber olmazsanız Allah sizi elem veren bir azapla cezalandırır, yerinize başka bir topluluk getirir ve siz O'na zerrece zarar veremezsiniz. Allah'ın her şeye gücü yeter. Siz Peygamber'e yardımcı olmasanız da Allah ona mutlaka yardım edecektir. Nitekim inkarcılar iki kişiden biri olarak onu yurdundan çıkardıklarında Allah ona yardım etmişti: Hani onlar mağaradaydılar; arkadaşına "Tasalanma, Allah bizimle beraberdir" diyordu. Derken Allah ona kendi katından bir güven duygusu indirdi, sizin göremediğiniz askerlerle onu destekledi ve inkarcıların sözünü değersiz hâle getirdi. Allah'ın sözü ise en yücedir, Çünkü Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir. Kolay da olsa zor da olsa sefere çıkın ve mallarınızla canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Bilirseniz, bu sizin kendi iyiliğinizdir. Eğer yakın vadeli bir kazanç ve kısa bir yolculuk sözkonusu olsaydı, mutlaka peşinden gelirlerdi. Fakat bu sıkıntılı yolculuk onlara uzun geldi. Allah adına yemin ederek, "Eğer gücümüz yetseydi, kesinlikle sizinle birlikte sefere çıkardık" diyerek kendilerini mahvedecekler. Oysa Allah biliyor ki, onlar yalan söylüyorlar."⁹²

Ayetlerde konu edilen ve Tebük Seferi diye tarihe geçen bu askerî harekât, bütünüyle müminlerin derecelerini belirleyen bir ölçü olmuştur. Nitekim, kâmil müminler tereddüt etmeden Resûlullah'ın emrine ve dâvetine olumlu cevap vererek koşarken, zayıf imanlılar, mihlanırcasına ağırlaşmış yerlerinden kalkmak istemişler; münafıklar ise, pek çok mazeret ileri sürerek kaçamak yollar aramışlardır.⁹³

⁸⁸ Tevbe, 9/25-27

⁸⁹ Tevbe, 9/117

⁹⁰ İbrahim Sarıçam, Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı, s. 241, DİB. Yay. Ank. 2004

⁹¹ Ahmet Cevdet Paşa, Örnek Hayat Hz. Muhammed, Yayına haz.(Ahmed Şahin-Mehmet Dikmen), Cihan Yay. İst. 2006, s. 364; İrfan Yücel, age, s. 257

⁹² Tevbe, 9/38-42

⁹³ Yıldırım, Tefsir, 5/249.

Savaşlara hazırlanırken de, yola çıkarken de, gizliliğe büyük bir özen gösteren Resûlullah, ashab-ı kiramın çoğuna da nereye, kimlerle savaşmak üzere hareket edildiğini bildirmezlerdi. Ama Tebûk seferi böyle olmadı. Resûlullah, hem hedefi, hem düşmanı, hem de yolu ve mesafeyi bütünüyle açıkladı. Bunda hiçbir sakınca da görmedi. Çünkü Suriye'ye kadar uzun bir yolculuk söz konusu idi. Dünyanın o günkü sayılı devletlerinden Romalılar bulunuyor ve belki savaşa hazır vaziyette bekliyordu.⁹⁴ O takdirde durumun hassasiyet ve önemi dikkate alınmalı, herkes kendini ona göre hazırlamalı değil miydi? Burada Hz. Peygamber'in duruma göre en doğru tavır neyse, ona göre davrandığının karakteristik bir örneğine şahit olacağız. Çünkü, Bizans tehlikesinin büyüklüğünü anlatacak uzun bir zaman dilimi yoktu. Belki de pek çok insana göre imkansız gibi görüneni istemek en doğru olanıydı.

5. İLÂHÎ İRADENİN RESÛLULLAH'IN ÖRNEKLİĞİNE MÜDAHİL OLMASI

5.1. Bedir Esirleri Meselesi

Bedir Savaşı bitip ganimet ve esirler konusunun görüşülmesi başlayınca esirler hakkında iki görüş ortaya çıkmıştır. Müslim'in naklettiği bir hadiste bu olay şöyle zikredilir. Hz. Ömer : 'Hz. Peygamber, Ebû Bekir'e ve bana, 'Bu esirler hakkında düşünceniz nedir?' diye sordu. Ebû Bekir, 'Bunlar amca ve akraba çocuklarıdır, onlardan fidye almanı uygun görüyorum. Böylece fidye kâfirlere karşı bize güç olur, belki Allah'ın hidayetiyle ileride Müslüman da olurlar' dedi. Ben de, 'Doğrusu ben Ebû Bekir gibi düşünmüyorum. Bana göre, kellelerini uçurmamız için bize izin vermelisin; çünkü bunlar kâfirlerin öncüleri ve ileri gelenleridir' dedim. Resûlullah, benim değil de Ebû Bekir'in görüşünü tercih etti.'⁹⁵ Esir alınmadan bütün düşmanların öldürülmesi hükmü şüphe yok ki tarihî şartlara bağlı bir zarurettten, İslâm'ı koruma amacından kaynaklanıyordu, yoksa Allah'ın devamlı hükmü bu değildi. Savaşta gerekirse esir de alınacaktı, sonra bunlara adalete uygun şekilde işlem yapılacaktı.⁹⁶ Nitekim Enfal suresinin 69. âyeti bu genel hükmü ifade ediyor, aldıkları ganimeti gönül rahatlığı ile yiyebileceklerini bildiriyordu. Müslümanları uyarmasının, hatta kınamasının sebebi, bu savaşa mahsus olmak üzere gerekeni yapmamaları ve belki içlerinden bazılarının geçici dünya varlığını isteyerek, yani akrabalık bağının verdiği duyguların etkisinde kalarak veya esir edinmenin sağlayacağı nüfuz ve hakimiyet arzusuna kapılarak dinlerini ve canlarını tehlikeye atmalarıydı.⁹⁷ Ayet, Hz. Peygamberin şahsında duruma ve vakıa/reel hesaplara göre değil ilahî iradenin istediği yönde bir örneklik oluşturmaktadır.

"Yeryüzünde ağır basıp, hâkimiyetini kuruncaya kadar bir peygamberin esirlerinin olması uygun değildir. Siz geçici dünya varlığını istiyorsunuz, oysa Allah sizin için ahreti istiyor. Allah izzet ve hikmet sahibidir. Allah'ın daha önceden yazılmış bir hükmü olmasaydı, elde ettiğiniz menfaat sebebiyle size büyük bir azap dokunurdu. Artık aldığınız ganimet-

⁹⁴ Yücel, *age*, s.256.

⁹⁵ Müslim, "Cihâd", 58

⁹⁶ Muhammed , 47/4

⁹⁷ *Kur'an Yolu*, II /708-709

ten helâl ve hoş olarak yiyiniz, Allah'a itaatsizlikten sakınınız, Allah son derecede bağışlayıcı ve esirgeyicidir."⁹⁸

5.2. Münafıklar İçin Dua Ve Cenaze Namazı

Hadislerde, münafıkların başı Abdullah b. Übeyy'in ölümü ve iyi bir mümin olan oğlunun ricası üzerine Hz. Peygamber'in onun cenaze namazını kılmasına Hz. Ömer'in itiraz etmiştir. Resûlullah'ın Tevbe suresi 80. âyete dayanarak istiğfar sayısını artırma hakkını kullandığını söylediği, bunun üzerine de Tevbe suresi 84. âyetin nazil olduğu yönünde rivayetler yer almaktadır.⁹⁹ Hz. Peygamber münafıkların bağışlanması için yetmiş defa yalvarsa da, Allah'ın onları bağışlamayacağı bildirilmiştir. Buradaki sayı çokluktan kinaye olup bununla, Resûlullah ne kadar dua ederse etsin, artık âyette işaret edilen münafıklar için bağışlanma ümidi taşımaması istenmektedir.¹⁰⁰

Kanaatimizce bu ve benzeri rivayetlerde geçen ifadelerle ilgili tartışmalardan çok, âyetten kolayca anlaşılan şu iki hususun üzerinde durulması âyetin sağlıklı anlaşılması bakımından daha önemli görünmektedir. Birincisi, Resûlullah'ın, yıllarca gösterdiği engin hoşgörü ve iyi niyete türlü entrikalarla karşılık veren, kendi kuyusunu kazmak için her fırsatı değerlendiren münafıklar hakkında dahi, ümidini yitirmemeye ve kendisinin herkes için rahmet olduğu hitabının¹⁰¹ gerektirdiği biçimde davranmaya çalışmasıdır. Münafıkların cehennemden en derinlerine atılacağını bildiren âyetlerde bile istisna yapıldığını, bunlardan tövbe edip kendini düzelter ve gönülden teslimiyet içine girenlerin Allah'ın büyük mükâfata lâyık gördüğü müminlerle beraber olacaklarının bildirildiğini¹⁰² dikkate alan Hz. Peygamber'in bu tutumu, Müslümanlara şu mesajı vermektedir: Asıl erdemlilik, güçlü olduğu halde yanlış yoldaki insanları dışlama yönüne gitmeyip onların ıslahı ve kazanılması için çaba harcamaktır. İkincisi, kendilerinden söz edilen münafıkların affedilme şanslarını tamamen yitirmiş olduklarıdır. Bunun gerekçesi âyette şöyle açıklanmıştır: "Çünkü onlar Allah ve Resulü'nü inkâr etmişlerdir. Allah (böylesine) kötülüğe saplanmış kimseleri doğru yola iletmez." Öyle görünüyor ki bu istisnaî bir durumdur. Zira âyette işaret edilen kimselerin, Hz. Peygamber'in Medine'de dış düşmanlara karşı verdiği mücadelede, ne büyük bir kambur oluşturduğu herkes tarafından biliniyor, onlar da, ilâhî vahyi insanlara tebliğ eden Resûlullah'ın hak peygamber olduğunu, ayan beyan görüyorlardı. Böylesine büyük bir imkânı değerlendirmeyen ve gönüllerini imana bütünüyle kapatmış olan bu kimselerin durumu, Allah tarafından Hz. Peygamber'e haber verilmekte ve artık dış görünüşlerine göre muamele gören bu kesime karşı açık bir tavır ortaya konması istenmektedir.¹⁰³ Tavır koyabilmek yüksek şahsiyet gerektiren davranışlardır. Konu münafıklık ve münafıklar olun-

⁹⁸ Enfal, 8/67-69

⁹⁹ Buharî, Cenâiz: 22, Libas: 8; Tirmizî, Tefsîr: 9, 13;; Nesâî, Cenâiz : 40; Ahmed b. Hanbel, 2/18

¹⁰⁰ Ez- Zemaşşerî, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil*, Daru'l- Kutubi'l- İlmiyye, Beyrut, 2009, II, 164-165

¹⁰¹ Enbiyâ, 21/107

¹⁰² Nisa, 4/146-147

¹⁰³ *Kur'an Yolu*, III/41-42

ca, durum daha da zorlaşmaktadır. Allah, münafıklar konusunda da nihai örnekliliği insanlık için son numune-i imtisal olan Hz. Peygamberin tavrıyla topluma sunmuş olmaktadır.

“Onların bağışlanması için Allah’a ister yalvar ister yalvarma; onların affedilmesi için yetmiş kere de dua etsen Allah onları bağışlamayacaktır. Çünkü onlar Allah ve Resulü’nü inkâr etmişlerdir. Allah kötülüğe saplanmış kimseleri doğru yola iletmez.”¹⁰⁴ “Ve onlardan ölenin namazını kesinlikle kılma, kabri başında (duâ ve istiğfar için) durma. Çünkü onlar gerçekten Allah ve Peygamberini inkâr edip fâsik olarak (ilâhî buyrukları çiğneyip hiçe sayarak) can verdiler.”¹⁰⁵

5.3. Adaletli Olma Ve Müslenir* Yasaklanması

Uhud Savaşı sona erince, Müslümanlar şehit edilen kardeşlerini savaş alanından toplamaya başladılar. Ancak, Mekke'nin gözü dönmüş putperest azgınları, şehit edilen mü'minlerin kulak ve burunlarını kesmiş, gözlerini oymuş, karınlarını deşmişlerdi. Duygusalığa kapılan mü'minler, «Eğer bir gün Cenâb-ı Hak bizi onların üzerine gönderirse, elbette aynı şeyleri uygulamakta tereddüt etmeyeceğiz.» diyerek intikam duygularına kapıldılar. Bunun üzerine Nahl suresi 126-128 âyetleri indi ve sabretmenin hayırlı olacağı bildirilmiş oldu.¹⁰⁶

Adalet İslâm'ın aslî ilkesidir ve insan bu ilkeyi ancak kendisi aleyhine yani özveri yönünde aşabilir¹⁰⁷ buna mukabil, karşı taraf putperest, inkarcı veya başka bir dinden bile olsa ona, onun kendisine verdiği zarardan fazla bir zarar veremez; gördüğü zarara kurallar çerçevesinde dengiyle cevap vermek adalet ilkesinden doğan bir haktır. Ancak yine de Allah, Resul'üne ve onun şahsında Müslümanlara, eğer sabır gösterirlerse, yani kötülüğe dengiyle dahi karşılık verme arzularını dizginleyip mukabelede bulunmazlar ve bu haklarını kullanmazlarsa, bunun sabır edemini kazanmış kişiler için daha hayırlı olacağını bildirmektedir.¹⁰⁸

“Cezalandırmak isterseniz size yapıldığı kadarıyla cezalandırın, fakat eğer sabır gösterirseniz bilin ki sabırlı davrananlar için bu muhakkak ki daha hayırlıdır. Sen sabret; sabır göstermen de Allah'ın ihsanı sayesinde olacaktır. Onlardan dolayı üzülme, kurdukları tuzaklardan kaygı duyma. Çünkü Allah takva ile hareket edip iyiliği seçenlerin yanındadır.”¹⁰⁹

6. YÜRÜRLÜKTE OLAN DEĞER YARGILARI VE DAVRANIŞ KALIPLARI

6.1. Statü ve Rol

¹⁰⁴ Tevbe, 9/80

¹⁰⁵ Tevbe, 9/84

* Müsle; ibret olsun diye bir insanın burnunu, kulağını, vesair uzuvlarını keserek, gözlerini oyarak kişiyi çirkin hale sokmak suretiyle, düşmana ceza vermektir.

¹⁰⁶ Hâzin, Lübbabü't-Te'vîl fi Meâlimi't-Tenzil, Daru'l- Kutubi'l- İlmîyye, Beyrut, 2010, 3/142

¹⁰⁷ Nahl, 16/90

¹⁰⁸ Kur'an Yolu, III/454

¹⁰⁹ Nahl, 16/126-128

Hız. Peygamber'in fakir müminlerle birlikte bulunmasından rahatsızlık duyan Kureyş'in ileri gelen ailelerine mensup müşrikler, bu insanları yanından uzaklaştırması halinde kendisiyle görüşebilecekleri talebini Peygambere iletmışler¹¹⁰ve bunun üzerine inen âyetlerle, böyle bir tutum içerisinde girmenin Hız. Peygamber için son derece yanlış olacağı vurgulanmıştır. Hız. Peygamber uyarılmış ve onun şahsında bütün insanlığa bazı ahlaki ilkeler ve davranış biçimleri sunulmuştur. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Üstünlük ve şeref, dünya malında ve zenginliğinde değil, iman ve güzel ahlâktadır. Servet ve mevki sahipleri öne alınıp yoksullar arkaya itilemez. Servetleriyle kibirlenen zenginlerin hatırı için fakir müslümanlar ihmal edilemez. Hız. Peygamber ayırım gözetmeden Allah'ın âyetlerini herkese okumalıdır. İlâhî mesajdan kimin daha çok yararlanacağını ancak Allah bilir. Resûlullah'ın fakirleri yanından uzaklaştırması şöyle dursun, bilâkis onlarla birlikte olmaya candan gayret göstermelidir. Hız. Peygamber, mevcut statü, rol, davranış kalıpları ve değer yargılarıyla değil, Allah'ın rızası istikametinde hareket etmelidir.

"Rızâsını dileyerek sabah akşam rablerine dua edenlerle olmak için elinden gelen çabayı göster. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme! Bizi anmaktan kalbini gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme!"¹¹¹

"Rablerinin rızâsını isteyerek sabah akşam O'na yalvaranları kovma! Onların hesaplarından sana sorumluluk yoktur; senin hesabından da onlara sorumluluk yoktur ki onları kovup da zalimlerden olası!"¹¹²

6.2. Zihar Uygulaması

Cahiliye döneminde bir erkek karısına "Sen bana anamın sırtı gibisin." dedi mi, o kadın boş olmaz; ancak kendisine de ebediyen haram olurdu. Kadını da tamamen boşayıp başkası ile evlendirilmesine müsaade edilmezdi. Buna zihar denirdi. Ashaptan Evs b. Sabit karısı Havle binti Sa'lebe'ye kızmış ve benzer şekilde söz sarf ederek ona zihar yapmıştı. Gençliğini ve güzelliğini tüketen ve birçok çocuğunun anası olan bu kadını, adeta etini kemirip kemiğini atmak kabilinden böyle bir muameleye reva görülmüştü. Kadın Hız. Peygamber'e gelmiş ve durumu O'na arz etmiştir. Peygamberimiz, ona artık kocasına haram olduğunu söylemiştir. Kadın, kocasının kendisini boşamadığını sadece böyle bir söz sarf ettiğini, kendisinin şu anda çaresiz olduğunu söylemiş ve böyle bir muameleye maruz kalmasının kendisine reva görülemeyeceğini arz etmişse de Hız. Peygamber, "Hayır olmaz, artık sen ona haramsın" demişti. (Çünkü o âna kadar mevcut uygulama öyleydi.) Kadın çaresiz hâlini Allah'a arz etmiş ona sığınmıştı. Nihayet Mücadele adı ile anılan sure, bu olay sebebiyle inmiş, ziharın eskisi gibi ebedî haramlık hükmü getirmeyeceği, söylenen sözün bir anlamı olmayacağı, ancak gene de böyle yapan birinin karısına dönebilmesi için bir keffaret ödemesi hükmü açıklanmıştır.¹¹³ Hız. Peygamber, bu hâdi-

¹¹⁰ Vahidi, *Eşab-u Nüzûlî'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubi'l-İlmîyye, Beyrut, 1991, s,306

¹¹¹ Kehf, 18/28

¹¹² En'âm, 6/52

¹¹³ Rivayetler için bkz. Yıldırım, *Tefsir*, 12/6046-6047

sede mevcut fiilî duruma atıfla cevap vermiş, ilahî müdahale ondan sonra gelmiştir.

"Kocası hakkında seninle tartışan ve Allah'a yakınan kadının sözünü Allah işitmiştir. Allah sizin karşılıklı konuşmanızı işitiyordu. Çünkü Allah her şeyi işitmekte ve görmektedir. İçinizden karılarına zihar yapanların karıları asla onların anaları değildir. Onların anaları sadece, kendilerini doğuran kadınlardır. Gerçek şu ki, onlar çirkin ve asılsız bir söz söylüyorlar. Şüphesiz Allah affedicidir, bağışlayıcıdır. Karılarına zihar yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin, onlarla temas etmeden önce bir köle azat etmeleri gerekir. Size öğütlenen işte budur. Allah yapıp ettiklerinizden tamamen haberdardır. Buna imkân bulamayan, temastan önce peş peşe iki ay oruç tutar. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurur. Bu, Allah'a ve Resul'üne imanınızı göstermeniz içindir. İşte bunlar Allah'ın koyduğu kurallarıdır. Kâfirleri elem veren bir azap beklemektedir."¹¹⁴

6.3. Bazı Geçmiş Ümmetlerdeki Yanlış Peygamber Algısına Düşülmemesi

Hz. İsa'nın mesajının doğru algılanmayıp Peygamber'e tanrılık yakıştırılması, gerek onun müntesipleri gerekse başka bazı dinlerde kendilerini toplumdaki soyutlayan ruhanîler sınıfı oluşturup, bunların Tanrı adına otorite kullanır hale gelmeleri, Kur'an'ın eleştirdiği bir olgudur. Hz. Peygamber de, ümmetinin benzer duruma düşmemesi için uyarılar yapmıştır. Resûlullah'ın omuzlarındaki ulvî görevin tamamlanmasına artık uzun bir sürenin kalmadığı bir sırada, Tahrir suresi 1-4 âyetlerinde onun beşerlik yönünün ve vahyin kontrolü dışında kalabilecek dinî nitelikte bir tasarrufunun olamayacağını, özet olarak vurgulanması, bu açıdan ayrı bir önem taşımaktadır. İlk âyette "Ey Peygamber" diye hitap edilerek onun vahiy alma özelliği, Kur'an'ı tebliğ ve açıklama görevi açık biçimde belirtildiği gibi, "Allah'ın sana helâl kıldığını niçin kendine haram kılıyorsun?" mealindeki ifade ile de bir yandan O'nun bu özelliği sebebiyle dinî içerik taşıyan davranışlarının, çevresinde nasıl algılanacağına, diğer yandan ise esasen O'nun da bir beşer olduğuna dikkat çekilmektedir. Bir başka anlatımla, âyetteki fiil, A'râf,7/32; Tevbe, 9/37 âyetlerinde olduğu gibi, dinî bir terim olan "haram kılma"yı ifade etmemekte, hele Hz. Peygamber'in Allah'ın helâl kıldığını değiştirme teşebbüsünde bulunup da, vahyin bunu düzelttiği gibi bir anlam bulunmamaktadır. Sözün akışı, bağlamı ve nüzul sebebi olarak zikredilen olaylar¹¹⁵ Resûlullah'ın bir beşer olarak kendisi için koyduğu geçici bir yasağın söz konusu olduğunu, ama âyetin bunun yanlış anlaşılmasına karşı bir önlem olarak geldiğini göstermektedir. Burada "eşlerini hoşnut etmek arzusuyla" şeklinde bir kayda özel olarak yer verilmesi de bu anlamı daha belirgin hale getirmektedir.¹¹⁶

¹¹⁴ Mücadele, 58/1-4

¹¹⁵ "Hz. Peygamber'in, her ikindi namazından sonra eşlerinin odalarına uğraması, Zeynep binti Cahş'ın odasında daha fazla kalması ve onun odasında bal şerbeti içmesi. Hz. Aişe'nin bunu kiskanması ve Hafsa, Sevde, Safiye ile anlaşıp, Resûlullah yanınıza geldiğinde, her birimiz ona ağzından meğafir kokusu geldiğini söyleyelim, demesi. Resûlullah'ın Zeynep'in yanında çok kalmaması için böyle bir hileye başvurmaları. Ve gerçekten de hile tesirini göstermiş, hanımların "ağzunuzdan meğafir kokusu geliyor" demeleri üzerine Peygamberimiz bundan böyle bal yemeyeceğine dair yemin etmiştir." Müslim, Talak, 20

¹¹⁶ Kur'an Yolu, V, 404

"Ey Peygamber! Allah'ın sana helâl kıldığını, eşlerini hoşnut etmek arzusuyla niçin kendine haram kılıyorsun? Bununla beraber Allah bağışlayıcıdır, merhametlidir. Allah size (belli durumlarda) yeminlerinizi çözmeyi meşru kılmıştır. Allah sizin yardımcınızdır; O bilendir, hikmet sahibidir. Hani Peygamber, eşlerinden birine gizli bir şey söylemişti. Eşi bunu başkalarına aktarıp Allah da durumu Peygamber'e açıklayınca Peygamber bunun bir kısmını anlattı, bir kısmından vazgeçti. Eşine bunu anlatınca o, "Bunu sana kim haber verdi?" diye sordu. "Her şeyi bilen, her şeyden haberdar olan Allah bana bildirdi" diye cevap verdi. İkiniz de Allah'a töbe ederseniz (çok iyi olur), çünkü kalpleriniz eğrilmmişti. Ama Peygamber'e karşı bir dayanışma içine girecek olursanız, bilin ki herkesten önce Allah, onun dostu ve koruyucusudur, sonra da Cebrail ve iyi müminler. Melekler de bunların ardından onun yardımcısıdır.,¹¹⁷

7. RESÛLULLAH'IN ÖRNEKLİĞİNİN KAPSAYICILIĞI

Kur'an-ı Kerim, Hz. Peygamber'in örneklîğinin hayatın bütün alanlarını kapsadığını göstermek için, O'nun ailesiyle olan boyutuna da açıklık getirmiştir. Eğitim, yönetim, denetim gibi işleri yüklenmiş kişilerin fert ve aile olarak örnek olmaları, söyledikleriyle yaptıklarının tutarlı bulunması birinci şarttır. Hz. Peygamber, birçok yönden bozulmuş, gerilemiş, yaratılış amacından sapmış insanlara, ezeli mesajı bir daha hatırlatmak ve öncekilerin yaptığı ıslahatı, ahlâk eğitimini tamamlamak üzere gönderilmiştir. O'nun asıl amacı ve konumu aynı zamanda toplumuna lider olması sonucunu da getirmiştir. Bu sebeple muhatabı olan insanların gözü O'na ve O'nun ailesine çevrilmiştir. Her yaptıkları konuşulmakta, örnek alınmakta, duruma göre bazı sorular oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim örneklîğin ve bu anlamda şahsiyetin bir bütün olduğuna ve bunun aileyi de kapsadığına dikkat çekerek, bazı uyarılarda bulunmaktadır. Peygamber hanımları da birer insandır, kadındır; onların da diğer kadınlar gibi duyguları, arzuları, içinde buldukları durum ve sosyal statü gereği beklentileri vardır. Hz. Peygamber, ümmetin eğitimi için gerekli görerek zühdü (dünya nimetlerinden asgari ölçüde yararlanma yolunu) seçtiğine göre, eşleri de ya buna razı olacaklar ya da ondan ayrılıp dünyaya ait güzellikleri, nimetleri, lüksü ve refahı sağlayacak kimselerle beraber olacaklardı. Ayet, Peygamber eşlerini yol ayrımına getirmekte ve onlardan birini seçmelerini istemektedir. İsteyemeyecekleri şey ise hem Peygamber eşleri olmak, hem de dünya nimetlerinden diğer kadınlar gibi en üst düzeyde yararlanmak, ziynet ve refah içinde yaşamaktır.¹¹⁸ Kur'an bu ayetleriyle Hz. Peygamber'in örneklîğine hâlel getirecek tüm kapıları kapatmakta ve belli sınırlar koymaktadır. Hatta öyle ki ayet, Peygamberin örneklîğinin sınırları içinde kalamayacak ve buna tahammül edemeyecek eşlerini ciddi bir tercihle karşı karşıya bırakmaktadır.

"Ey Peygamber! Eşlerine şöyle de: "Dünya hayatını ve güzelliklerini istiyorsanız gelin size bir şeyler vereyim sonra da güzellikle sizi serbest bırakayım. Yok eğer Allah'ı, Resu-

¹¹⁷ Tahrim, 66/1-4

¹¹⁸ Kur'an Yolu, IV, 380

*lü'nü ve âhiret yurdunu istiyorsanız şunu bilin ki Allah, içinizden iyiliği seçenlere büyük bir ödül hazırlamıştır."*¹¹⁹

8. HZ. PEYGAMBER'İN ÖRNEKLİĞİNİN BAĞLAYICILIĞI

Haccın farz olduğunu bildiren âyet indiğinde Hz. Peygamber bir hutbe ile, Allah'a hamd ve senadan sonra "Allah size hacca farz kıldı." buyurmuştur. Bir sahâbi "Her yıl mı ey Allah'ın Resûlü?" diye sordu. Resûlullah soruyu duymazdan geldi. Sorunun üçüncü defa tekrar edilmesi üzerine, Hz. Peygamber; "Şayet evet deseydim (her yıl hacctenmez) farz olurdu. Siz ise buna tahammül edemezsiniz. Benim değinmediğim konularda soru sormayın. Sizden önceki bazı toplumlar peygamberlerine çok soru sormaktan ve sonra da bunlar üzerinde ihtilâfa düşmekten dolayı helak olmuşlardır. Şu halde size bir şeyi emrettiğimde onu olabildiğince yerine getirmeye çalışın, size yasakladıklarımın da kaçının."¹²⁰ Bu olay aşağıdaki ayetin nüzul sebebi olarak gösterilmektedir.

*"Ey iman edenler! Açıklandığı takdirde sizi sıkıntıya sokacak hususlarda soru sormayın. Kur'an indirilirken böyle sorular sorarsanız size açıklarım. Allah onlardan sizi muaf tutmuştur. Allah çok bağışlayıcıdır, halimdir. Bu tür soruları sizden önce de bir topluluk sormuş, fakat sonunda bunları inkâr eder olmuştu."*¹²¹

Bu âyette verilmek istenen mesajı, Peygamberimizin örnekliliği açısından şöyle açıklamak mümkündür: Vahyin indiği dönemde bazı vecibelerin bildirilmesi soru sorulmasına bağlanmış olduğundan, müminler yerli yerince soru sormalı, yersiz sorulardan ve ısrarcı tavırlardan kaçınmalıydılar. Ayrıntılar üzerinde fazla sorular sorulması halinde, cevapları duyanlar veya yorumlayanlar -farz kılınmadığı halde- yanlışlıkla yeni farzlar icat edebilirler. Hz. Peygamber'in yukarıda aktarılan ifadesinden de anlaşıldığı üzere, buradaki mesaj Kur'an'ın indirildiği dönemle sınırlı olmayıp, bütün zamanlarda müminlerin dikkat etmeleri gereken bir husus şudur: Dinî yükümlülükler konusunda herkes Resûlullah'ın buyruklarını olabildiğince yerine getirmeye çalışmalı, yasakladıklarından kaçınmalı, kendi anlayışını ve içinde yaşadığı toplumun geleneklerini dine yamamaya kalkışmamalıdır. Tarihî tecrübeler de, burada insan psikolojisine ışık tutan önemli bir uyarının bulunduğunu göstermektedir. Konumuz olan âyette ve hadiste önceki toplumlardan bazılarının, kendilerine bildirilen dinî yükümlülükleri âdeta yetersiz bularak, daha fazla yükümlülük isteyen bir tavır içine girdiklerinden, sonra da bunlar üzerinde görüş ayrılığına düşüp, asıl vecibeleri de terk eder hale geldiklerinden söz edilmektedir.¹²² Halbuki Resûlullah'ın şahsında temsil edilen İslam ve ilahi irade gözetiminde ortaya konan örneklikler yeterlidir.

SONUÇ

¹¹⁹ Ahzap, 33/28-29

¹²⁰ Müslim, "Hac", 412.

¹²¹ Maide, 5/101,102

¹²² Kur'an Yolu, II, 347-348

Kendilerine hak din ve peygamber gönderilen her ümmetin şahidi peygamberi olacaktır. Allah, Kıyamette ümmetleri toplayacak, hesaba çekecek, peygamberlerini de şahit tutacaktır. İyi ahlâkı tamamlamak için gönderilmiş, insanlığa kıyamete kadar sürecek bir din ve nizam getirmiş olan Hâtemü'l-Enbiyâ da, bütün peygamberlerin şahidi olacaktır. "Her ümmetten (inanç ve davranışlarının doğru olup olmadığına tanıklık edecek) bir şahid, seni de bunlara şahid getirdiğimiz zaman (halleri) nice olur?"¹²³ Çünkü O, diğerlerinin getirip tebliğ ettiklerini ve daha fazlasını bilmektedir. Şehid ve şahidin bir mânası da "temsil eden, şahsında gösteren"dir. Peygamberler, Allah'ın irade ve rızâsını temsil eden, O'nun dilediği, beğendiği, hoşnut olduğu kulluğu, şahıslarında gerçekleştiren kâmil mânâda canlı şahitlerdir. Hâtemü'l-Enbiyâ olan Hz. Muhammed ise, bütün peygamberlerin güzel sıfat ve özelliklerine vâris olmuş, yalnız kendisine ait bulunan kemalât ile de onları aşmıştır. Bu aşmışlık, zaman ve mekanla sınırlı olmayan örneklilikleri içermektedir. O'nun bütün peygamberlere şahit olması, bu özelliğinin tabii bir sonucudur. Nasıl ki "Lâ ilâhe illallah"ın isbatı "Muhammedün Rasulullah" ise, matematiksel bir deyimle diğer tüm dinlerin sağlaması da, Resûlullah'ın örnekliliği ile oluşmuş olan, İslam şeriatıdır.

Resûlullah'ın örnekliliği, vakti aşan bütün boyutlarıyla, kıyamete kadar insanlığa rahmet olmaya devam edecektir. Örnekliliğin rahmet oluşu, sadece anlatılarak değil, aynı zamanda her çağda ve devirde yorumlanarak ve hayatta görünür kılınarak gerçekleşecek bir farkındalıktır.

Medenî ayetlerden yola çıkarak yaptığımız tasniflerle, Hz. Peygamber'in örnekliliğinin itikadî, siyasi, askerî, sosyal, amelî ve ahlakî durumlarda hayatın bütün alanlarını kapsadığı görülmektedir. Bu durum bize, halife olarak seçilen insanın, vahyin esasları ve Peygamberin örnekliliğinde, dünyayı imar ve ıslah etme ve orada ahlaka dayalı adaletli sosyal bir düzen tesis ederken hangi örneklilik alanından hangi ahlaki ilkelere hareket edeceğini de göstermektedir. Burada şu husus gözden kaçırılmamalıdır. Hayatın bütün alanlarında gerçekleştirilen örneklilikler, söz olarak inen Kur'an ayetleriyle birlikte Allah'la, Peygamberle ve onun yakın çevresiyle gerçekleşen dinamik ve diyalektik ilişkilerden oluşmaktadır.

Hz. Peygamber'in, naklettiğimiz örnekliliklerinden, yorumlamaya esas olabilecek şu sonuçlara varabiliriz: Bugün, Müslümanlar kendilerini, modernitenin paradigmaları ve çelişkileri ile algulamakta ve bu yolla bir kimlik ve kişilik geliştirmeye çalışmaktadırlar. Bu tutumun, Kur'an'ı, İslam'ı ve geleneği anlamada, yorumlamaya esas olabilecek bir yaklaşım olamayacağına bilinmesi gerekmektedir. Müslümanların, modernitenin yeni baştan inşa ettiği bir dünya ile karşı karşıya buldukları ve kendilerini, bu dünyaya göre/yürürlükte olan düşünme biçimleri ile yorumlamaları değil de, kendi ideallerinin ve epistemolojilerinin önceliklerine uygun bir yorumlamayla, bu dünyayı aşmayı denemelerinin bilincinde olmaları gerekmektedir. Bu konuda bize en büyük katkıyı, Hz. Peygamberin somut yaşanmış örnekliliklerinden yola çıkarak oluşturulabilecek Kur'an tasavvuru sağlayacaktır.

¹²³ Nisa, 4/41

Resûlullah'ın ilahî vahiy gözetiminde oluşturduğu yirmi üç yıllık tecrübe ve örneklik bir kenara bırakılarak veya paranteze alınarak, oluşturulacak olan Kur'an anlayışı, Müslüman'ın Peygamberin örnekliğinden alacağı atılım ruhunu, bütünüyle yok edeceği gibi, Kur'an'ı tamamen tarihin kontrolüne vermek suretiyle, bugün modernitenin, yarın ise başka bir aklın emrine vermek anlamına gelebilecektir. Bu durum, bir anlamda geleneğin de devre dışı bırakılmasına ve anlama faaliyetinde, Müslüman aklın, kendi eliyle kendisini kesintiye uğratmasından başka bir şey değildir.

KAYNAKÇA

- AHMED B. HANBEL, *Müsned*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- AHMET CEVDET PAŞA, *Örnek Hayat Hz. Muhammed*, Yayına haz.(Ahmed Şahin-Mehmet Dikmen), Cihan Yay. İst. 2006.
- AHMED HİLMÎ Şehbenderzade, *İslam Tarihi*, Ötügen Yay. İst. 2006.
- ALBAYRAK, Halis *Tefsir Usûlü, Yöntem-Ana Konular-İlkeler-Teklifler*, Şule Yay, İstanbul 1988.
- BAYRAKTAR, Mehmet İslamiyat, "Kur'an Vahyi ve Tarih" sayısı C.7. Sayı1, Ocak – Mart 2004.
- BAYINDIR Abdülaziz, *İslam'da Faiz Mefhumu ve Unsurları*, s.124-126, Para Faiz ve İslam, İSAV, İst. 1987.
- BİLEN, Osman, *Çağdaş Yorumbilim Kuramları Romantik, Felsefi, Eleştirel Hermeneutik*, Kitabiyat, Ankara 2002.
- BUHARİ, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *Sahih*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- DİHLEVÎ, Şah Veliyullah *Hüccetullâhi'l -Bâliğa* Çev. Mehmet Erdoğan, İz Yay, İst.1994.
- EBU DAVUT, Süleyman b. Eş'as, *Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.
- ERDOĞAN, Mehmet "Kur'an Vahyinin Nüzul Dönemi Olgusalılığıyla İlişkinin Fikhî Yorumu", İslamiyat, C.7. sayı 1, Ocak-Mart, 2004.
- HAMİDULLAH MUHAMMED, "Huneyn Gazvesi", *DİA*, İst. 1997.
- HÂZİN, Lübabu't-Te'vîl fi Meâlimi't-Tenzil, Daru'l- Kutubi'l- İlmiyye, Beyrut, 2010.
- İKBAL, Muhammed, *İslamda Dini Düşüncenin Yeniden Doğuşu*, Çev. N. Ahmet Nasır, Bir. Yay, İst. t.siz.
- İBN HİŞAM, *Sîre*, Beyrut, 1971.
- İBN KESİR, *Muhtasar Tefsir-i İbn Kesir*, ihtisar ve tah. M.Ali Sabûni, Dersaadet, İst. t.siz.

İZZETBEGOVİÇ, Ali Doğu ve Batı Arasında İslam, çev.Salih Şaban, Nehir Yay, İst.1993

KARAMAN,Hayrettin Mustafa Çağrıncı, İbrahim Kâfi Dönmez, Sadrettin Gümüş, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir*, DİB yay. Ankara, 2007.

KOÇYİĞİT, Talat CERRAHOĞLU,İsmail Kur'an-ı Kerim Meal ve Tefsiri, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1990.

KOMİSYON, *İslam'da İnanç, İbadet Ve Günlük Yaşayış Ansiklopedisi*, Marmara Üniver. İlahiyat Fak Yay, İst. 2006.

MEHMET ZİHNİ EFENDİ, *Nimeti İslam*, İst. 1986.

MALİK BİN NEBİ, *Kur'an-ı Kerim Mucizesi*, Çev.Ergun Göze, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, Ank. 1991.

MÜSLİM, Ebû Hüseyin Müslim b. Haccac, *Sahih*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

NESÂİ, Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

PAÇACI, Mehmet "Oryantalizm ve Çağdaş İslamcı Söylem" İslamiyat, C.4, sayı 4, Ekim-Aralık 2001.

SARIÇAM, İbrahim Seyfettin Erşahin, *İslam Medenîyeti Tarihi*, Ankara, 2006.

SARIÇAM İbrahim, *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı*, DİB. Yay. Ank. 2004.

SERİNSU Ahmet Nedim, *Kimi Örnek Almalı?* Şule yay, İst. 2003.

TDV, *İlmihal*, Ankara, 2007.

ET-TABERİ, *Camii'l-Beyan an Te'vili'l-Kur'an, Daru'l-Fikr*, Beyrut, 1984.

TİRMİZİ, Muhammed b. İsa b. Sevra, *Sünen*, Çağrı Yay, İstanbul 1992.

VAHİDİ, Ebu'l -Hasan Ali b. Ahmed, *Esbab-u Nüzûli'l-Kur'an*, Daru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1991.

W. M. Watt, *Kur'an-a Giriş*, Çev.Süleyman Kalkan Ankara Okulu Yay, Ankara, 1998.

YAVUZ, Yusuf Şevki, "Kalam Mad." *DİA*, İst. 2002.

YILDIRIM, Celal *İlmin Işığında Asrın Kur'an Tefsiri*, Anadolu yay. İzmir, 1991.

YÜCEL, İrfan *Peygamberimizin Hayatı*, DİB. Yay, Ank. 1987.

EZ- ZEMAHŞERİ, *el-Keşşaf an Hakaiki't-Tenzil*, Daru'l- Kutubi'l- İlmiyye, Beyrut, 2009.

ZEYTİNOĞLU, Erol *İslamda ve Diğer Sistemlerde Faiz*, s. 106, Para Faiz ve İslam, İSAV, İst. 1987.